



Det lange pandemiåret



Medbestemmelse på vent, forsinket forskning og økonomiske utfordringer.
Vi har samlet seks historier fra året med korona.

Side 16–23

Kunsten å vere framoverklok

Gje oss ein pandemi, så skal vi vise kva forskinga er god for.



«Eg kjem neppe til å bli arbeidsledig. Influensavirus er alltid i endring.»
Det sa Rebecca Cox, leiar ved Influenzasenteret i Bergen, då Forskerforum intervjuar henne for ni år sidan. (Faksimile frå nr. 3/2012)

Forskerforum er forskaren og forskinga alltid i sentrum. Under pandemien har forskinga vorte sentral fleire stader og på nye måtar. Folkehelseinstituttet er ein mastodont for statistikk og forskning, sjølv etter at dei har vorte iherdig nedbemanna av styresmaktene dei siste åra. Eg vil ikkje forveksle det å vere synleg med det å vere viktig, men Folkehelseinstituttet er no bår delar samtidig: ein av dei viktigaste og mest synlege offentlege institusjonane. «Våre folk» har vorte tydelege aktørar og røyster i samfunnsdebatten om pandemien.

«Dette lille lyset mitt, det skal skinne klart.» Oppveksten min hadde nokre kristne innslag, nok til at eg kom på denne tekstlina. Eg har tidlegare på denne spalteplassen åtvara mot å bruke pandemien til å «sjå sitt snitt» til innsparringar som går ut over tilsette. Eg skal vakte meg mot å gjere det same med motsett forteikn og skal ikkje tenne eit autoritært propaganda-ljos for forskning. Ein del blafring må likevel

vere tillate, og fyrst vil eg hoppe nokre år tilbake.

«Den som ventar på ein pandemi ventar ikkje forgjeves.» Slik lydde den lagnadstunge ingressen då Forskerforum intervjuar Rebecca Cox i 2012. Ho var, og er framleis, leiar ved Influenzasenteret ved Universitetet i Bergen. Den gongen var dei naturlege referansane fugleinfluensa og svineinfluensa. I 2005 døydde folk av fugleinfluensa, og frykten var stor for at sjukdomen òg skulle smitte mellom menneske. I 2009 var det mange tiltak og mykje vaksiner mot svineinfluensa. WHO fekk kritikk for å ha overdramatisert om svineinfluenzaen, men i Noreg døydde om lag 30 yngre menneske av sjukdomen. Rebekka Cox uttalte: «Det er veldig lett å vere etterpåklok. WHO følgde planane sine for ein alvorleg influensasapandemi. Eg synest dei gjorde ein god jobb under omstenda, for dei kunne ikkje vite kor alvorleg det skulle bli. Det vi har lært, er at vi treng fleire ulike nivå i pandemiplanane. Svineinfluenzaen viste seg å

vere ganske mild, men tiltaka var planlagde for å møte noko mykje verre.»

Det mangla ikkje på realitetsorienterende alvor i intervjuet, men Cox kunne òg trøtøystande til: «Vi har mykje å forsvare oss med. Vi har antiviralmiddel, vi veit at god hygiene hjelper, men det absolutt viktigaste er at vi kan lage vaksinar. Vi er mykje betre rusta i dag enn vi var for berre ti år sidan, og eg trur at vi kan få bukt med også ein alvorleg pandemi.»

Det er berre forskinga som kan gje oss nye vaksinar. Det er berre forskinga som kan avdekke svakheiter ved vaksinane. Men pandemisk kunnskap stoppar ikkje ved medisin, den finst, den trengst, og den kan tenkast fram over heile spekteret av fag. Forskinga har fått så mykje nytt materiale at mulegheitene er uendelege. For å gje berre eit lite inntrykk av breidda kan eg nemne eit par prosjekt Forskerforum tidlegare har skrive om: Korleis er ulike personlegdomstypar tilpassa dei nye krava vi har opplevd under koronaperioden? Dei uredde og dei spontane er eigna til mangt, men ikkje dei beste til å etterleve godt smittevern. Eller: Korleis kan styresmaktene kommunisere for å oppnå tillit – eller det motsatte – under ein pandemi?

På grunn av utgivingsrytmen til Forskerforum markerer vi eittårsdagen for koronastenginga av landet noko på etterskot. Forskarar og andre kunnskapsarbeidarar er ikkje berre aktørar i denne samanhengen. Dei har arbeid og liv som på ulikt vis har vorte endra etter 12. mars 2020. Seks av desse fortel raust og ope om den nye kvardagen i hovudsaka i dette bladet (s. 16).

Sjølv vil eg hoppe endå eit par veker tilbake, til månadsskiftet februar/mars 2020. Koronaen banka på døra, og landet dirra. Tre skulekorps, ikkje minst korpset til dottera mi, skulle halde ein stor konsert i Oslo. Kunne han verkeleg verte gjennomført?

Jo, 5. mars vart det konsert. «Det vert vel som ein vanlig influensa», var det nokon der som sa. Det verste, og det beste, er: Neste gong kan dei få rett. Men lat meg seie det slik: Neste gong kan det verte vanskelegare å kutte årsverk i Folkehelseinstituttet.

«Koronaen banka på døra,
og landet dirra.»



Kjetil A. Brottveit
redaktør



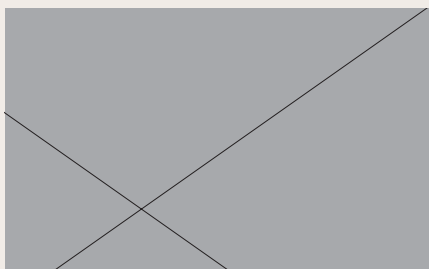
16: Det inngripende året

– Jeg husker nesten ikke tiden før korona. Det føles som tusen år siden, sier Emily Ann MacDonald. Seks kunnskapsarbeidere oppsummerer tiden etter 12. mars 2020.



26: Universitetet og nasjonen

Hvem er det universitetet forvalter kunnskap for, og hva er kunnskap egentlig? Møt universitetshistoriker John Peter Collett.



30: Fortellinger for fred

Kenneth Andresen (bildet) og Abit Hoxha har opplevd krigene på Balkan selv. Nå forsker de på krigers etterspill i Europa.

4: Etikk under press

– Vi har sett i noen saker at det er lite kunnskap om forskningsetikk i for eksempel forvaltningen, sier Helene Ingierd, direktør i De nasjonale forskningsetiske komiteene.

6: – En parasitt i livet

Misbruk av postdoktorstillingen møter mye kritikk. – Jeg oppfatter universitetssystemet som en parasitt i livet mitt, sier postdoktor Enrico Riccardi.

8: Takker støtteordningene

Hvordan har instituttsektoren taklet ett år med pandemi? Bedre enn fryktet, takket være støtteordninger og krisepakker, ifølge Vincent Fleischer i Sintef.

10: – Tidsskrifter er som dop

Forskningen er usunt avhengig av tidsskrifter, mener den tyske professoren Bjorn Brembs. Han vil sette forskningen på avrusning og bruke pengene på bedre infrastruktur.

12: Forsinker forskningen

Arkivverket har redusert åpningstid under pandemien. – Det blir vanskelig å jobbe med forskning når så mye viktig historisk materiale blir utilgjengelig, sier historiker Anita Wiklund Norli.

Faste sider

36: Bøker

38: Kronikk

40: Gjesteskribent

42: Debatt

44: Tilbakeblikk

45: Informasjon fra
Forskerforbundet



Forskerforum

Nr. 4/2021 – 53. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no,

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no,

Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no, Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki)

E-post: annonser@forskerforum.no. Mobil: 901 19 121

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

INGEN KOMMER UNNA ETIKKEN

Hvem tar ansvar for forskningsetikk når forskere samarbeider med forvaltning og næringsliv? Bekymrede foreldre og interesseorganisasjoner kontakter stadig oftere de forskningsetiske komiteene.

Næringslivet, forvaltningen og brukerorganisasjoner skal koples inn i forskningsprosjekter, ikke bare som oppdragsgivere, men som samarbeidspartnere. Hvem har da ansvaret for forskningsetikken? De nasjonale forskningsetiske komiteene prøver nå å finne ut av dette. Retningslinjene til både NESH, Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora og NENT, Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi, er oppe til revisjon.

– Vi ser at forskningsetikken settes under press, og det er uklart hvem som har ansvar, sier Helene Ingierd.

– Ett av eksemplene er en sak i NESH. Den handlet om at NAV ønsket å inkludere leger og deres langtidssykemeldte pasienter i et forskningsprosjekt, uten samtykke. Arbeids- og sosialdepartementet innførte en forskrift for å unngå det sentrale forskningsetiske kravet om informert samtykke. NESH kom med sterk kritikk og kalte det forskningsdeltakelse under tvang. Prosjektet var lovlig, men forskningsetisk problematisk. Det har også vært flere saker i NENT som har handlet om samarbeid med andre aktører. I en sak om sjødeponi var sju gruveselskaper med på prosjektet, og NENT konkluderte med at forskningsetiske normer, som føre-var-prinsippet om å unngå eller redusere risiko for uakseptabel skade, kom under press fordi sjødeponi kan ha negative miljøeffekter.

– **Hvem er det da som har ansvaret for forskningsetikken?**

– Det er et delt ansvar, men det er klart at forskere har et ansvar for forskningsetikken. Forskningsetikkloven sier tydelig at forskningsinstitusjonene også har et ansvar for å sikre at alle som deltar i eller utfører forskning har kjennskap til forskningsetiske normer, men det er uklart for oss hvordan institusjonene sikrer dette, og i hvilken grad andre aktører tar dette ansvaret.

– **Hvordan skiller dette seg fra interessekonfliktene som kan oppstå i oppdragsforskning?**

– Det er andre forskningsetiske normer som utfordres. I oppdragsforskning er åpenhet og uavhengighet sentrale prinsipper, og normene som

er utviklet, handler om å begrense oppdragsgiverens ansvar og rolle. Utfordringer her har typisk oppstått når oppdragsgiveren har gått ut over retten til å definere problemstillinger og forsøkt å gå inn i forskningsprosessen for å påvirke forskningsresultater, eller når oppdragsgiveren ikke har ønsket å offentliggjøre resultater. I samarbeidsprosjekter er andre aktører gjerne med i forskningen fra A til Å, og har dermed også mer omfattende innflytelse. For eksempel påvirket gruveselskapene sammensetningen av forskergruppen i sjødeponi-saken, i tillegg til at de bidro med kunnskap og finansiering. Samarbeidsprosjekter mellom

forskningsinstitusjoner og offentlige og private aktører er ønskelig og kan gi bedre kunnskap. Samtidig, for å sikre tillit til forskningen, er det avgjørende at disse aktørene har kunnskap om og tar hensyn til forskningsetiske normer.

– **Er det del av en større trend?**

– Ja, vi ser det som del av en større trend, det har vært mange slike saker hos oss. Og vi ser at det er en utfordring i flere land. Det henger sammen med det forskningspolitiske fokuset på tverrsektorielt samarbeid i Norge og i EU-systemet, der ulike aktører skal være

med på å utvikle prosjektene og delta i dem.

– **Hvordan ser samarbeidskonflikter ut i et internasjonalt perspektiv?**

– Det pågår et arbeid i OECD og Global Science Forum nå som jeg tar del i. Prosjektet startet ut fra en felles bekymring knyttet til at nasjonale sikkerhetsinteresser eller økonomiske interesser hindrer internasjonalt forskningssamarbeid og truer prinsipper som åpenhet og gjensidighet. Erfaringer så langt tyder på at interessekonflikter jevnt over oppleves som en større utfordring i og med tverrsektorielt samarbeid, og at slike utfordringer forsterkes med samarbeid på tvers av landegrenser. Derfor blir det viktig å kartlegge hvordan ulike aktører tar ansvar, blant annet for å håndtere interessekonflikter, og samle kunnskap om beste praksiser for dette.

– **Hvem håndterer konflikter i internasjonale prosjekter?**

– Det er ikke noen overnasjonale organer, derfor er det viktig å komme til enighet. Koronaforskning har vist oss hvor viktig internasjonalt samarbeid er, og at vi må dele kunnskap og ha åpen forskning for å komme frem til løsninger. Åpenhet er ekstremt viktig for å få til samarbeidet. Men samtidig ser vi at åpenhet som prinsipp presses, det er interessekonflikter og ulike aktører som kan overstyre forskningsetikken. Utfordringen er tilfeller der nasjonale og kommersielle interesser utgjør legitime begrensninger.

– **Hvem er det som tar kontakt med dere?**

– Det er en ny trend at forskningsdeltakere tar kontakt. For eksempel tar bekymrede foreldre kontakt med NESH om skoleforskning. I flere saker de siste årene har det handlet om innhenting av samtykke og mulighet til å reservere seg fra å delta. Det er urovekkende for tilliten til forskningen at det i større grad er andre som er bekymret for om forskningsetikken

*– Det er en ny trend
at forskningsdeltakere
tar kontakt.*

HELENE INGIERD

Direktør i De nasjonale
forskningsetiske komiteene

Aktuell med: Retningslinjene for to forskningsetiske komiteer revideres. Etikken i samarbeidsprosjekter med næringsliv og forvaltning er blant problemstillingene.

■ – Det er urovekkende at forskningens troverdighet stadig trekkes i tvil, sier Helene Ingierd.



FOTO: ELIN FUGELSNES / FORSKNINGSETIKK

ivaretas. Jeg har ikke statistikk på det, men det er en klar tendens til at de rådgivende komiteene, som NESH og NENT, får flere slike saker.

– **Hvem er nærmere bestemt disse som henvender seg?**

– Noen saker er preget av interessekonflikter, og henvendelsene kommer fra folk som representerer særinteresser og organisasjoner. For eksempel var det Natur og Ungdom som kontaktet NENT om sjødeponiet. Komiteene er bevisste på å ikke bli brukt av folk som har interesse av at forskningen vris i en bestemt retning. Hovedtendensen er at henvendelsene kommer fra andre enn forskere, og det er interessant, synes jeg. Det er positivt også, vi ønsker å opplyse om forskningsetiske normer, som at informert samtykke er et hovedkrav. At flere tar kontakt med oss, kan også være et tegn på at vi har nådd ut med den kunnskapen. Men det er urovekkende at forskningens troverdighet stadig trekkes i tvil.

– **Hvordan håndterer dere disse henvendelsene?**

– Det kan være konfliktfylte saker. NENT og NESH skal ikke gå inn og granske, men kan gi råd i disse sakene og veilede om bruk og fortolkning av forskningsetiske retningslinjer. Vi ser at det er økt behov for at forskningsetikken må snakke til flere aktører. NENT hadde en stor sak om petroleumsforskning, med dialog med daværende Statoil om samfunnsansvaret i deres forskning. Da NENT utviklet en forskningsetisk betenkning om kunstig intelligens, skjedde det i dialog med Telenor og andre store næringslivsaktører.

– **Er ikke de bundet av de samme retningslinjene?**

– Jo, ifølge forskningsetikkloven skal all forskning i Norge foregå i henhold til forskningsetiske normer, men det er som sagt noe uklart for oss hvordan det ansvaret ivaretas. Vi vet at det gjøres mye godt arbeid med forskningsetikk på forskningsinstitusjonene, men det er mer uklart hvordan andre aktører tar ansvaret.

– **Disse mange aktørene, hvordan tar de imot budskapet deres?**

– Jeg opplever at de fleste er åpne for budskapet når vi har en dialog, men enkelte av normene kan være mer fremmede, og det kan også være uenighet om hvilke normer som gjelder. For eksempel er det ulike oppfatninger om i hvilken grad forskere har et ansvar for bruken av forskningsresultater i samfunnet.

– **Her høres det ut som om de har noe å strekke seg etter?**

– Ja, det er en jobb, også for oss i komiteene, å løfte forskningsetikken hos disse aktørene.

– **Er det en kritikk eller en bekymring?**

– Basert på sakene vi har hatt, er det begge deler. Vi har sett i noen saker at det er lite kunnskap om forskningsetikk i for eksempel forvaltningen. Så det er en kritikk og en bekymring, men også et håp om bedring, det er viktig å ha med seg.

♦ AV JULIA LOGE

Et oppgjør med postdoktor

Enrico Riccardi er inne i sin tredje postdoktorperiode og er lei av å bli utnyttet. Forskerforbundet og Akademiet for yngre forskere mener de har løsningen på problemet.

■ Enrico Riccardi mener postdoktorer må få anerkjennelse for arbeidet sitt. – Min personlige mening er at postdoktorer er underbetalt, sier han.



FOTO: JULIA LOCE

POSTDOKTORER «De er billig arbeidskraft, høyt utdannet, med et sterkt press for å prestere, men kan erstattes om de slites ut.» Slik ble postdoktorene nylig karakterisert i et innlegg i Forskerforum (nr. 3/21). En av forskerne bak innlegget er Enrico Riccardi, postdoktor i biomedisinsk informatikk ved Universitetet i Oslo. Han er for øyeblikket inne i sin tredje postdoktorperiode.

– Jeg oppfatter universitetssystemet som en parasitt i livet mitt. Jeg føler det er noe jeg må beskytte meg selv fra, og at det utnytter meg. Problemet er at når du har jobbet som forsker i mange år, så blir det en del av identiteten din. Det er ikke enkelt å skifte identitet, sier han og understreker at han ikke kritiserer kollegaene sine, men den organisatoriske modellen.

– Jeg ønsker at ekspertisen jeg opparbeider meg, skal bli anerkjent, sier han.

Riccardi sitter i arbeidsgruppa for «Karriereutvikling innen akademien» i Stipendiatororganisasjonene i Norge (SiN). Basert på innsendte tips fra rundt 150 unge forskere i Norge, i midlertidige og faste stillinger, har SiN lagd et skriv de kaller «Tips and suggestions from researchers to junior researchers». Målet er å

guide nye postdoktorer i Norge.

– Tipsene er motstridende. Noen sier at man må jobbe så mye som mulig og skyve alt annet unna. Andre sier at man bør komme seg unna så fort man kan. Når vi ber om karrieretips for akademien, er det interessant at flere gir råd om å komme seg vekk, sier Riccardi.

ARBEIDSHESTER

– Postdoktorstillingen skal kvalifisere til vitenskapelige toppstillinger, men sånn stillingen brukes i dag, så er dette ofte ikke et realistisk mål, sier Ingrid Lossius Falkum, leder i Akademiet for yngre forskere (AYF).

Stillingen har blitt kritisert for å gjøre det motsatte: Kontraktene er ofte kortvarige, og arbeidsgiverne oppfatter stillingsbeskrivelsen som lite forpliktende.

En undersøkelse som Nifu la fram tidligere i år, bekrefter kritikken: Fire år etter ferdig postdoktorperiode er færre enn én av seks ansatt som førsteamanuensis, og bare én av tjue er professor. Hele 45 prosent var ikke

lenger ansatt ved norske forsknings- eller høyere utdanningsinstitusjoner.

Falkum sier at det er store fagforskjeller i hvordan stillingen praktiseres.

– Innenfor medisin og naturvitenskapelige fag er mange postdoktorer ofte arbeidshester på andres prosjekter. I mange tilfeller blir postdoktorene satt til å gjøre forskningsstøtteoppgaver som en fast ansatt ingeniør kunne gjort i stedet. Når du jobber på andres prosjekter, så kan det bli liten tid til selvstendig forskning, sier hun.

VIL FORPLIKTE INSTITUSJONENE

Falkum erfarer at postdoktorer brukes annerledes innen humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag.

– Problemet her er at prosjektledere ofte ikke er bevisste på hva formålet til postdoktorstillingen

er, når de planlegger prosjektet og setter opp budsjettet. Det er vanskelig å kvalifisere seg til en toppstilling i løpet av to år. Forskriften for ansettelse av førsteamanuenser og



En ny universitets- og høyskolelov skal behandles i vår. Ingrid Lossius Falkum håper problemene med postdoktorstillingen tas tak i der. Foto: Nadia Frantsen

stillingen

professorer stiller i tillegg tydelige krav til undervisningserfaring ved ansettelse. Men stillingene er ofte korte og gir lite tid til selvstendig forskning, og hvis man heller ikke har anledning til å undervise eller veilede i løpet av postdoktorperioden, så stiller man ikke særlig sterkt i konkurransen om fast stilling her i Norge.

Derfor har Falkum og Guro Elisabeth Lind, leder i Forskerforbundet, foreslått en ny modell for postdoktorstillingen: Med kontrakter på fire år kan tre år settes av til FoU-virksomhet med hovedvekt på selvstendig forskning og ett år settes av til utvikling av undervisning og veiledningskompetanse. Falkum forteller at målet er å forplikte institusjonene til å følge opp postdoktorene, slik at det ikke skal være nødvendig med flere postdoktorperioder for å kvalifisere seg til fast stilling.

– Vi krever at postdoktorene skal ha en mentor, og at de skal følges opp med en karriereplan. Institusjonene skal ikke ansette postdoktorer hvis det ikke er realistisk at de får en jobb. Det trenger ikke nødvendigvis være på samme institusjon, men innholdet i stillingen må gjøre kandidatene konkurransedyktige på arbeidsmarkedet, og gi dem en reell sjanse til å kvalifisere seg. Dette er dessverre ikke tilfellet for alle i dag, sier Falkum.

BORTKASTET TID OG PENGER

Et problem er den høye andelen eksternt finansierte prosjekter.

– Det er en utfordring, men vi ser for oss at man i større grad enn i dag kan ansette forskere i faste forskerstillinger på eksternt finansierte prosjekter. Så sant institusjonen følger opp målet om kvalifisering til vitenskapelig toppstilling, er det fullt mulig å ansette postdoktorer også, men det krever at kandidaten kan utføre egen forskning innenfor rammene av prosjektet de er ansatt på, sier Falkum. Hun legger til:

– Hvis man har ansatt en postdoktor på et eksternt finansiert prosjekt, vil vår modell antakelig innebære at vertsinstitusjonen må finansiere den delen av stillingen som involverer undervisning. For å få til dette må alle samarbeide – Forskningsrådet, institusjonene og forskerne selv.

Riccardi er glad for initiativet fra Forskerforbundet og AYF. Han mener imidlertid institusjonene bør forpliktes ytterligere for å sikre postdoktorene fast stilling etter at den midlertidige kontrakten går ut.

– Idet man ansettes som postdoktor, så må man få en form for sikkerhet. Det er bortkastet tid og penger hvis du ikke får en fast stilling etterpå. Dette ansvaret bør ligge på institusjonen, ikke hos individet, sier han.

◆ AV LINA CHRISTENSEN

MANGFOLD PÅ VENT

Snittalderen til etterkommere av innvandrere er 13 år. Derfor er det ikke så rart at det er så få av dem få blant norske forskere, sier Astri Syse i SSB.

MANGFOLD Etterkommere av innvandrere er underrepresentert i norsk akademia, kunne vi nylig lese i Forskerforum (nr. 2/2021). Ifølge mangfoldsstatistikken som Nifu og Statistisk sentralbyrå (SSB) la fram tidligere i år, utgjorde de ikke mer enn en halv prosent av forskerne ved norske forskningsinstitusjoner i 2018. I 2007 var andelen 0,4 prosent.

Men dette er ikke så rart, skal vi tro demografiforskere ved SSB, Astri Syse. Norskfødte med innvandrerforeldre er nemlig fortsatt en ganske ung befolkningsgruppe i Norge.

– Gjennomsnittsalderen i dag er 13 år. Men det er ikke mulig å vite hvordan det vil se ut på sikt. Jeg tenker i hvert fall at vi må være for-

siktige med å påstå at det er diskriminering. Gjennomsnittsalderen i akademia er høy, og nåløyet i akademia er trangt, sier hun.

MÅ BLI FERDIG MED STUDIENE

Etterkommernes gjennomsnittsalder på 13 år er dermed langt unna den gjennomsnittlige alderen for akademisk ansatte, som er 46 år.

Syse forteller at innvandrere som regel er ganske unge når de kommer til Norge – i snitt mellom 20 og 25 år. Hvis de i tillegg venter noen år før de får barn, så tar det naturlig nok litt tid før deres barn igjen er gamle nok til å begi seg ut på en doktorgrad.

– I tillegg var det innvandringsstopp i 1975 og ganske lav innvandring i 1980- og 1990-årene, forklarer hun.

Også på stipendiatnivå må vi vente litt før vi ser flere etterkommere, ifølge demografiforskeren. En stipendiat er som regel i 30-årene.

– De fleste må gjøre seg ferdig med mastergraden, og da er du i hvert fall 26 år. I aldersgruppen fra 26 til 30 år er det totalt 8500 etterkommere. Hvis du tenker på norskfødte som ikke har innvandrerbakgrunn, så kan du regne cirka 50 000 per kull. Det blir 250 000 på de fem årene fra 26 til 30 år. Da blir andelen etterkommere liten, rundt tre prosent, sier Syse.

KAN BLI FLERE OM TI ÅR

Hun legger til:

– Hvis du da i tillegg tenker at det ikke er så mange stipendiater med foreldre uten høyere utdanning, så er det ikke sikkert at andelen er så lav.

Syse mener vi må vente til andelen er stor nok og til de er i 30-årene.

– Hvis vi ser på gruppen som er etterkommere av innvandrere fra Asia og Afrika, er det mellom 3000 og 10 000 som er i 20-årene nå. Om en ti års tid bør vi kanskje begynne å se dem i akademia, men selv da vil det være en forsvinnende liten gruppe, sier hun.

◆ AV LINA CHRISTENSEN



FOTO: SSB

■ – Foreldrenes innvandringsgrunn har vist seg å bety mye for hvordan det går med barna i skole- og utdannings-systemet, sier Astri Syse.

– Om en ti års tid bør vi kanskje begynne å se etterkommere av innvandrere i akademia.

Koronaåret gjekk betre enn

Fleire forskingsmidlar og auka grunnfinansiering vart redninga for mange institutt i 2020.



■ Sintef har klart seg godt gjennom koronakrisa. Her jobbar seniorforskar Kaushik Jayasayee med å utvikle nye batteriløysingar.

ILLUSTRASJONSFOTO: EDVIN WIGGEN DAHL

INSTITUTTSEKTOREN Spådommane var dystre for forskingsinstitutta då koronakrisa ramma Noreg, og fleire varsla om permittering av tilsette. Men ifølgje ei ny kartlegging gjennomført av Forskringsrådet har dei fleste institutta klart seg godt gjennom fjoråret. Og per 1. januar 2021 hadde institutta berre éin permittert medarbeidar som følgje av pandemien. Dette kjem fram i eit brev frå Forskringsrådet til dei fire departementa som bidreg med grunnfinansiering til institutta.

Våren 2020 kom regjeringa med ei såkalla «grøn omstillingspakke», som blant anna inneheldt ei ekstra løyving på 260 millionar i grunnfinansieringa til næringsretta institutt, 30 millionar til miljøinstitutt og 15 millionar til primærnæringsinstitutt. Dei samfunnsvitenskaplege institutta fekk derimot ikkje ekstra grunnfinansiering.

Ifølgje kartlegginga til Forskringsrådet har ekstra grunnløyving vore avgjerande for mange, og ikkje minst har ekstraordinære utlysingar av midlar gjennom Forskringsrådet bidrege sterkt til at institutta har klart seg.

MEIR PENGAR Å SØKJE PÅ

– Takk vere gode støtteordningar og krisepakker har det samla sett gått betre enn vi frykta, seier Vincent Fleischer, strategi- og kommunikasjonsdirektør i Sintef.

– Ved inngangen til koronakrisa såg vi for oss eit fall i dei samla inntektene på ti prosent,

og dette slo til for dei «reine» industriprosjekta som ikkje har offentleg medfinansiering. Men for prosjekt som har fått tilleggfinansiering frå Forskringsrådet, var det faktisk ein svak auke i 2020, seier han.

For Sintef har ekstraordinære utlysingar av midlar frå Forskringsrådet vore svært viktige.

– Næringslivet har fått meir pengar å søkje på innanfor innovasjon og omstilling, seier Fleischer.

Han trekker også fram auken i grunnfinansieringa.

– Dette gav full framdrift i teknologiutviklinga også i næringar som har hatt problem under koronakrisa, og der det ennå ikkje finst bedrifter som kan ta ny grøn teknologi i bruk.

– TREGARE Å FÅ MED NÆRINGSLEVET

Monika Sandnesmo, fungerande leiar for samfunnskontakt og kommunikasjon ved Norce,

Måtte kutte kostnader

Ved Fafo førte krisa til at fleire utanlandske kontraktar er avvikla eller sette på vent.

– Vi har greidd oss, men vi måtte kutte kostnader i 2020, seier Tone Fløtten. Ho er dagleg leiar i forskingsstiftinga Fafo, som er eit samfunnsvitenskapleg forskingsinstitutt.

Ved instituttet kjem nesten 60 prosent av inntektene frå oppdragsforskning.

– Vi er mellom anna avhengige av den internasjonale oppdragsmarknaden, og der er det stillstand. I starten av 2020 var det også lite nasjonale midlar å søke på, men dette tok seg opp utover sommaren og hausten.

Fløtten seier fleire internasjonale kontraktar er sette på vent eller er avvikla,

fordi det er uklart når prosjekta kan gjennomførast.

– Dette heng saman med at det er vanskeleg å reise og gjere studiar i andre land.

Nasjonale prosjekt med støtte frå Forskringsrådet går likevel vidare.

– I Forskringsrådet har dei vore veldig fleksible, og vi har kunna utsetje og rokere på planar.

Fløtten er spent på korleis det vil gå 2021.

– Førrebels ser det greitt ut, men ein del prosjekt står framleis på vent. Så mykje kjem an på kor lenge vi får omfattande koronatiltak i Noreg og resten av verda.

frykta

trekker fram regjeringa si satsing på såkalla «Grøn plattform». Dette er ei treårig ordning der institutta og næringslivet kan søkje om midlar til grøn omstilling.

– Prosjektmidlar frå «Grøn plattform»-satsinga er svært viktig for eit institutt som Norce. Det er innanfor petroleumssektoren vi har merka koronakrisa best. Nokre forskingsprosjekt har vorte kansellerte, og vi har opplevd at deltakarar har trekt seg ut midt i prosjektperioden. Generelt merkar vi at det går tregare å få med næringslivet på nye forskingsprosjekt. Mykje av samfunnsforskninga vår er offentlig oppdragsforskning, og også der kan det vere mindre vilje til å setje i gang nye prosjekt, seier ho.

Også Sandnesmo framhevar ekstra grunnløyving og fritak frå arbeidsgjevaravgift som særleg viktig for instituttet.

MANGE OFFENTLEGE OPPDRAG

Sjølv om samfunnsvitskaplege institutt ikkje har fått ekstra grunnfinansiering, har også mange av desse institutta klart seg bra.

Karl Gunnar Sanda er direktør ved Telemarksforskning, som har flest oppdrag frå offentlig sektor.

– Departementa, direktorata og ikkje minst Forskingsrådet var svært flinke til å kome med ekstra utlysingar av midlar i starten av krisa. Så foråret gjekk bra for oss, seier Sanda.

Men Telemarksforskning har ein svakare start på 2021.

– Etter årsskiftet merkar vi større oppdragstørke. Særleg kommunane ser ut til å måtte prioritere koronakrisa framfor å vere deltakarar i forskings- og innovasjonsprosjekt. Eg er bekymra for at det vil ta tid før offentlig sektor er oppe og går igjen, seier han.

USIKKERT FOR 2021

Forskingsrådet har bede institusjonane om å estimere mogleg bortfall av inntekter for 2021 som følgje av epidemien. I midten av februar hadde 18 av 32 institusjonar meldt inn tal. Institutta har til saman meldt inn eit mogleg inntektsbortfall i 2021 på 326 millionar.

– Av dette er 170 millionar kroner oppdrag for næringslivet. Men også estimert bortfall i oppdragsinntekter frå offentlig sektor er ganske høgt: i alt 46 millionar kroner. Tala er meir optimistiske enn for 2020, men gjev likevel grunn til uro, seier Asbjørn Mo, direktør ved avdeling for instituttpolitikk og sektorsamspill i Forskingsrådet.

Han seier fleire institusjonar er tydelege på at økonomiske kriser har ein tendens til å ramme først eitt til to år etter krisa oppstod.

● AV JOHANNE LANDSVERK

Vil ha en del av kaka

I fjor spiste industrien kake på bakrommet, mener Guro Elisabeth Lind. I årets lønnsoppgjør vil hun at offentlig sektor skal få sin del av godsakene.

LØNNSOPPGJØR – Våre medlemmer skal opp i lønn, sier Guro Elisabeth Lind, leder i Forskerforbundet og forhandlingsleder for Unio stat.

Lønnsforhandlingene i staten starter 27. april. Som vanlig skal frontfagene i privat sektor forhandle først. Resultatet der blir avgjørende for kravene til Forskerforbundet og Unio stat.

– Men bakteppet er klart: Våre medlemmer har arbeidet mer enn noen gang for å hjelpe samfunnet gjennom pandemien. Attpåtil viste vi moderasjon i forrige lønnsforhandling, sier Lind.

Hun viser til fjorårets krav fra industribedriftene i privat sektor om gjensidig moderasjon. Lind ble provosert da det viste seg at kun offentlig sektor hadde holdt seg innenfor kravet om 1,7 prosent lønnsvekst.

– ENSIDIG MODERASJON ER UAKTUELT

– Her flagges det at moderasjon er nødvendig for å bevare arbeidsplasser, så viser det seg at moderasjonen er ensidig, og at det kun var offentlig sektor som tok på seg det ansvaret.

Hun understreker at det er viktig med realisme.

– Det er en krevende situasjon, og det kommer ikke mye penger på bordet i år heller. Når det er sagt, så skal vi ha vår rettmessige del av kaka. Vi kan ikke tillate at privat sektor, finans og varehandel nok en gang stikker av med pengene.

– Er det ikke slik at lønnsoppgjørene i frontfagene skal være veiledende over tid?

– Ja, men her blander man sammen litt. I fjor

sa konkurranseutsatt sektor at det er så trangt at vi ikke kan gå utover 1,7 prosent lønnsvekst. Det er urimelig at offentlig sektor skal ta på seg et samfunnsansvar og godta at egne medlemmer ikke får lønnsøkningen de fortjener – og så våkner vi til at industrien har spist kake som de har gjemt unna. Ensidig moderasjon er uaktuelt. Det øker lønnsgapet, og gjør det vanskeligere å rekruttere til nøkkelyrker i offentlig sektor, sier Lind.

TRØBLETE INNGANG

– Institusjoner som Oslomet og Høgskolen på Vestlandet har gitt koronabonus til sine ansatte. Kommer dette til å påvirke den totale lønnsveksten i staten?

– Nei, det er så forsvinnende liten del av den store summen. Så godt som ingen har blitt kompensert for ekstraarbeidet. Hvis hele UH-sektoren hadde vært like flink som andre sektorer til å betale for merarbeid, så hadde vi fått en større bit av kaka, sier Lind.

Lind forventer at mellomoppgjøret blir vanskeligere enn vanlig. Det handler ikke bare om fordelingen mellom privat og offentlig sektor, men også om fordelingen innad i staten.

– Vi fikk en trøblete inngang. Det ene var problemet med gjensidig moderasjon. Det andre er forsvarsproblematikken i staten, som vi er nødt til å finne en løsning på. Forsvaret har høye kostnader i tillegg til vanlig lønn. Penge-sluket spiser av potten til de andre, sier hun.

● AV LINA CHRISTENSEN



■ – Hvis tilliten til frontfagsmodellen skal overleve, så er det viktig at dette praktiseres på en rettferdig måte, sier Guro Elisabeth Lind.

FOTO: JØRGEN SVARSTAD

■ – Åpen tilgang er et lite problem sammenlignet med reliabilitetskrisen, sier Björn Brembs.



– På tide med forlagsavrusning

Det vitenskapelige samfunnet er avhengig av tidsskrifter. Avrusningen burde skjedd for lengst, ifølge professor Björn Brembs.

PUBLISERING – Det er som en avhengighet, den metaforen fungerer faktisk på mange plan, sier Björn Brembs. Han sammenligner tidsskriftene med et narkotikum. Junkien er forskersamfunnet, som betaler store summer for noe som ikke er sunt for dem.

Brembs er professor i nevrobiologi i Regensburg i Tyskland, men blogger også om åpen forskning og det vitenskapelige publiseringssystemet. Han har beregnet at på verdensbasis betaler universitetene minst 100 milliarder kroner årlig for tidsskriftabonnementer, eller rundt 50 000 kroner for hver artikkel som publiseres. Men den faktiske kostnaden ved å klargjøre, publisere og arkivere en artikkel varierer mellom 1000 og 5000 kroner. Da er det mye til overs, rundt 90 milliarder. Til sammenligning koster partikkelakseleratoren LHC 46 milliarder kroner, ifølge Cern.

– Vi kunne ha bygget nye partikkelakseleratorer og internasjonale romstasjoner hvert år for den summen, sier Brembs i en videosamtale fra hjemmekontoret i Tyskland. – Så mye kaster vi bort på ting som ikke går til å publisere artikler.

ÅPEN INFRASTRUKTUR

Den virkelige kjeppehesten for Brembs er reliabilitetskrisen, kort sagt om man kan stole på forskning. Han mener tidsskriftene er usunne for forskningen.

– Det er to hovedårsaker til at vitenskapen har en tillitskrise. En er forskere som mangler tilstrekkelig kunnskap, en annen er sosioøkonomiske drivkrefter, sier Brembs, og sikter til presset på å publisere oppsiktsvekkende funn i prestisjefylte tidsskrifter.

Ifølge Brembs prioriterer de mest prestisjefulle tidsskriftene de mest oppsiktsvekkende

studiene, men gjentatte ganger har de vist seg å ha for små utvalg eller svakheter i analysen. Forskerforum har nylig også skrevet om hvordan kampen for å nå opp i publiseringshierarkiet fører til tvilsomme praksiser som p-hacking (nr. 2/2021).

– Man kan bli kvitt en infrastruktur som er dårlig for vitenskapen – tidsskriftene – og samtidig bygge noe som premierer god forskning, sier Brembs.

Verden trenger ikke nye romstasjoner hvert år, og Brembs mener forskersamfunnet heller burde bruke pengene på infrastrukturen rundt forskning og publisering. For eksempel å automatisere deling av kode og rådata, slik at forskningen blir mer pålitelig.

– Automatiser alt, slik at det blir lett å sjekke. Så er det masse penger igjen, og jeg er sikker på at vi kan finne masse å bruke pengene på, for dette er relativt billig.

Pengene som blir til overs, kan gå tilbake til forskersamfunnet gjennom at flere får finansiert prosjektene sine.

LUKKES INNE

Brembs finner støtte for forslaget sitt blant annet hos universitetsbibliotekarene. Ved Universitetsbiblioteket i Tromsø jobber Per Pippin Aspaas. Innenfor noen fag er det datasettene, kodene og dataprogrammene som analyserer dem, som er viktigst, men det er artiklene som telles og berømmes, mens dataene i beste fall er et vedlegg, forteller Aspaas.

– For forskere i en sånn faglig virkelighet er det logisk å tone ned jaget etter artikler og bygge opp verdien av andre oppgaver.

Ifølge Aspaas er det viktig da at det ikke overlates til kommersielle aktører, for eksempel de største forlagene, å bygge opp denne infrastrukturen. Da er det en risiko for at de bygger inne dataene, slik at de kommersielle aktørene kan selge dem videre.

– Det er kjempeviktig at det offentlige bygger god infrastruktur for den type arbeid, slik at det

blir liggende varig på nett, uten betalingsmurer, sier universitetsbibliotekaren.

Aspaas sier at det er en stor satsning i Norge på å bygge en offentlig infrastruktur for forskningsdata, men når prosjektene har partnere i andre land der det er de kommersielle som tilbyr den type tjenester, er det «fort gjort at materialet forsvinner inn dit og blir lukket».

Et eksempel på at det allerede skjer, er de elektroniske lab-notatbøkene. Det er mange tilbydere, men vanskelig å bytte mellom ulike tjenester, slik at man er bundet til det programmet man har valgt, og må godta endrede betingelser.

KJØPER SEG OPP I DATA

Brembs frykter det vil komme flere slike tilfeller. Forlagene investerer overskuddet i å kjøpe opp hele infrastrukturen rundt forskning, fra data-søk via analyse til tekstbehandling, publisering, promotering og verdsetting. Selskapet som eier Elsevier, eier også forskningsdatatjenester som Scopus, Mendeley og SSRN.

Ifølge Brembs har disse selskapene som mål å bli like altomfattende for en forsker som Google er for en internettbruker eller Microsoft for en kontoransatt. Da vil det bli nær sagt umulig å bryte med dem, selv om tidsskriftene skulle miste betydning.

– Disse monopolene er mye verre og mye mer inngripende enn tidsskriftmonopolene vi har sett de siste 30 årene, for dette omfatter alt, også brukerdataene. Da vet de hva vi jobber med, hva vi leser, søker etter, notatene vi tar, dataene vi samler, og når vi begynner og slutter på jobb, sier Brembs.

GÅR Lenger ENN PLAN S

– Leger hjelper avhengige, og vi er avhengig av publiseringssystemet, så vi trenger noen som tar det vekk fra oss. Vi vet at det er dårlig for oss, men vi greier ikke å bli kvitt det, sier Brembs.

Avrusningen, eller omdisponeringen av penger, som Brembs ønsker seg kommer ikke uten at noen setter makt bak, og for Brembs er de aktørene verken forskere eller universitetsbibliotekene, men de som finansierer forskning.

Fra i år krever en rekke forskningsfinansierer i Coalition S (koalisjonen bak Plan S) at forskningen publiseres uten betalingsmur. Brembs mener problemet er nær sagt løst uten Plan S, for de siste årene blir så mye lagt i ulike åpne arkiver at det er lenge siden han måtte lese noe som krevde betaling.

I stedet mener han forskningsrådene burde kreve at universitetene bidrar til en åpen infrastruktur og ikke abonnerer på de uforholdsmessig dyre tidsskriftene.

– Løsningene er veldig klare og enkle, vi trenger ikke utvikle ny teknologi, bare bruke det som finnes. Vi må bare finne ut hvordan vi kommer dit, sier Brembs.

♦♦ AV JULIA LOGE

Foreslår praksis for stipendiater

Praksis kan erstatte undervisning for stipendiater, foreslår regjeringen. – En god ting, sier Yannik Schneider i Stipendiatorganisasjonene i Norge.

ARBEIDSRELEVANS Stortingsmeldingen om arbeidsrelevans, som regjeringen sendte ut 12. mars, handler i stor grad om hvordan studenter skal få tettere tilknytning til arbeidslivet. Men den har også et forslag for doktorgradsstipendiaterne: å erstatte undervisningsarbeid med praksis utenfor akademien.

– Det kan være en veldig god ting at man i stedet for undervisning har et semester i praksis. I en vanlig stipendiatperiode får man bare inntrykk fra akademien, ikke fra produksjon eller kommersielle selskap, sier Yannik Schneider.

Schneider er leder for Stipendiatorganisasjonene i Norge, og jobber ved Fiskerihøgskolen ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet.

ERSTATTE PLIKTARBEID

To tredeler av doktorgradsstipendiaterne får seg jobb innenfor forskning og høyere utdanning, men mange i den siste tredelen opplever at utdanningen ikke har gitt dem tilstrekkelig generelle ferdigheter.

I et fireårig doktorgradsstipend er som oftest tre år satt av til å jobbe med forskning og skrive avhandling og ett år til pliktarbeid. Pliktarbeid tolkes i stor grad som undervisning, men meldingen slår fast at «Ettersom flertallet av stipendiaterne ikke skal fortsette i kombinerte forsknings- og utdanningsstillinger, forventer departementet at institusjonene legger til rette for en mer kreativ og karrierefremmende bruk av pliktarbeidet».

VERDEN UTENFOR AKADEMIA

I regjeringens forslag kan det skje gjennom praksis, som at stipendiaten jobber én dag i uken eller fulltid over en kortere periode i en virksomhet, eller at de utfører et oppdrag for virksomheten ved siden av arbeidet med avhandlingen.

Schneider forteller at selv om stipendiaterne får høre mange ganger at det ikke er plass til alle i akademien, ønsker overraskende mange å fortsette karrieren der.

– Det er viktig å få mer kunnskap om at det er en verden utenfor akademien, sier han.

Schneider mener at han har hatt god nytte av ett års arbeid i farmasøytisk industri før han begynte på doktorgraden.

Margret Veltman, som leder UiODoc, stipendiatorganisasjonen ved Universitetet i Oslo, er opptatt av forholdene for doktorgradsstudentene som ikke snakker norsk. For dem kan det være vanskelig å få praksisplasser i norske bedrifter, så Veltman håper det blir mulig med praksis utenfor Norge også.

♦♦ AV JULIA LOGE



– Profitten de største tidsskriftene har, viser at de får for godt betalt, sier Per Pippin Aspaas.
Foto: privat

STENGDE ARKIV HINDRAR FORSKINGA

– Om ei jubileumsbok kjem ut lenge etter jubileet, er jo heile poenget borte, seier historikar Anita Wiklund Norli.

ARKIV Eitt år med periodevis stengde arkiv og sterkt reduserte opningstider har ikkje gjort det lett for forskarar og studentar. Anita Wiklund Norli er førsteamanuensis i historie ved Universitetet i Sørøst-Noreg, og er medforfattar og redaktør for ei bok som kjem ut til byjubileet i Larvik i september. Men stengde lesesalar i arkiva har gjort arbeidet vanskeleg.

– Larvik har 350-årsjubileum til hausten, og om jubileumsboka kjem ut lenge etterpå, er jo heile poenget borte, seier Norli.

Ho er oppgitt over at lesesalane i Arkivverket (sjå faktaboks) har vore stengde store delar av 2020 og 2021.

– Statsarkivet i Kongsberg, som har mykje av materialet eg treng, har i det siste vore ope berre to dagar i veka, og berre éin av dagane fram til 17.30. Konsekvensane for boka vår er at vi ikkje har kunna gå gjennom alt materialet vi hadde planlagt. Vi har heller ikkje fått god nok tid til å analysere og omarbeide stoffet så grundig som vi ville, for vi har fått det veldig travelt, seier Norli.

– HAR VORE EIN TREND LENGE

Ho fortel at Arkivverket rett nok har kome med tilbod om å inngå individuelle avtalar for å besøke arkivet.

– Men det vart for komplisert å gjere faste

Arkivverket

Arkivverket består av desse einingane:

- Riksarkivet
- statsarkiva i Bergen, Stavanger, Kristiansand, Kongsberg, Oslo, Hamar, Trondheim og Tromsø
- Norsk helsearkiv på Tynset
- Samisk arkiv i Kautokeino

avtalar for ei gruppe forfattarar frå mange ulike stader i landet, seier Norli.

Mange forskarar som Forskerforum har prata med, er opptekne av reduserte opningstider i Arkivverket.

– Det har vore ein trend lenge at opningstidene stadig blir reduserte, så dette har ikkje berre med korona å gjere. Men det blir rett og slett vanskeleg å jobbe med forskning når så mykje viktig historisk materiale blir utilgjengeleg, seier Norli.

– KORONATILTAKA DEFINERTE MASTEREN

Også for studentar i historie har koronaåret skapt problem. Jakob Kaaby Hellstenius er masterstudent i historie ved Universitetet i Oslo (UiO).

– Eg får levert oppgåva, men dei ulike koro-

natiltaka har på mange måtar definert masteren min, seier han.

Hellstenius studerer lesepraksisar på 1800-talet blant «vanlege» lesarar som ikkje hørde til eliten. Han hadde planlagt å leite etter materiale frå ulike kantar av landet.

– Eg hadde håpa å finne kjeldemateriale i statsarkiva som ikkje tidlegare er publisert. I staden måtte eg i stor grad basere masteroppgåva på trykt materiale som allereie er digitalisert av Nasjonalbiblioteket, seier han.

Hellstenius skulle eigentleg begynne med kjeldearbeid våren 2020, men så vart alt sett på vent i tre månader.

I Oslo opna Riksarkivet i august, men eg måtte kansellere ein tur til statsarkivet i Bergen fordi det vart stengt. Og på grunn av smittetrykket i Oslo måtte eg etter kvart avlyse turane til statsarkiva i Stavanger, Hamar, Trondheim og Tromsø.

REDDA AV SKANNA MATERIALE

Frå våren 2020 har Arkivverket hatt eit tilbod om å skanne materiale for studentar, forskarar, forfattarar og journalistar. Dette har «redda» situasjonen for Hellstenius.

– Statsarkivet i Hamar gjorde ein stor jobb med å digitalisere og sende mengder av materiale til meg. Det gjorde dei også ved statsarkiva i Trondheim og Bergen.



FOTO: MALLIKA ARIAL / USN

■ – Delvis stengde arkiv gjorde at vi ikkje fekk tid til å analysere materialet så grundig som vi ville, seier Anita Wiklund Norli.



– Planen var å besøke alle statsarkiva for å finne materiale til masteroppgåva, seier Jakob Kaaby Hellstenius. Foto: Jon Carlstedt Tønnessen

Hellstenius er svært glad for all hjelpa han har fått frå dei ulike arkiva.

– Men materialet kom veldig seint, og dette har forseinka heile forskingsprosessen min. Eg har ein streng frist på masteroppgåva, og det er heilt avgjerande at eg får levert i tide med tanke på vidare arbeidsliv, seier han.

– IKKJE GODT NOK Å SENDE

Nina Planting Mølmann er forundra over den korte opningstida i Riksarkivet. I vinterferien reiste ho frå Finnmark til Oslo for å leite etter materiale saman med ein masterstudent ho rettleier. Då var Riksarkivet berre ope frå 10 til 14. måndag til torsdag.

– Eg vart veldig overraska over dette. Men då vi tok kontakt med Riksarkivet, fekk vi likevel ein avtale om å kunne bruke lesesalen utover den faste opningstida, seier Mølmann, som er doktorgradsstipendiat og forskingsleiar ved Museene for kystkultur og gjenreisning i Finnmark.

Ho meiner det ikkje er godt nok å skanne og sende materiale til studentane.

– Det er eit veldig bra tilbod, og utan dette til-
taket hadde mange ikkje fått godt nok grunnlag til å skrive masteroppgåve. Problemet er at om ein ikkje sjølv kan sjå materialet i arkivboksen, veit ein heller ikkje kva ein skal be om. Dess-
utan er det å kunne bruke eit arkiv ein viktig del av utdanninga, meiner Mølmann.

– VEIT AT DET HAR KONSEKVENSR

Riksarkivar Inga Bolstad fortel at dei fleste av medarbeidarane i Arkivverket har hatt heimekontor sidan mars i fjor.

– Vi prøver å halde oss til koronarestriksjonane, og mange er avhengige av kollektivtrafikk. Men vi er fullt klar over at delvis stengde lesesalar har konsekvensar for dei som treng tilgang til arkiva, seier Bolstad.

Ho seier tilbodet om å skanne og sende materiale på bestilling vart sett i gang som eit pilotprosjekt i samband med koronapandemien.

– Frå 3. juni 2020 og ut året har vi skanna 233 000 sider på førespurnad. 75 prosent av desse har gått til forskarar og 25 prosent til forvaltninga, fortel Bolstad. Ho meiner dette viser at Arkivverket har eit godt tilbod til forskarane, sjølv med avgrensa opningstider på lesesalane.

– Vi veit godt at dette ikkje løyser alle utfordringar. Mange har behov for å gå gjennom større mengder arkivmateriale enn det vi har kapasitet til å skanne innanfor eit kort tidsrom. Men for desse er det også mogleg å avtale tid for å kome til lesesalen, seier Bolstad.

Taking a stand on postdoc positions

‘They are cheap labour, highly educated, and under great pressure to perform, but can be replaced if they get worn out.’

This is how postdocs were characterized in a recent post in *Forskerforum* (no. 3/21). One of the researchers behind the post is Enrico Riccardi, currently in his third postdoc period: ‘I see the university system as a parasite in my life’, he says, stressing that he does not criticize his colleagues but the organizational model.

Ingrid Lossius Falkum (pictured), head of the Young Academy of Norway (AYF),



agrees: ‘A postdoc should qualify for a top scientific position, but as practiced today, this is rarely realistic.’ Therefore, Falkum and Guro Elisabeth Lind,

head of NAR, have proposed a new model for postdoc positions: With four-year contracts, three years can be set aside for R&D and one year to develop teaching and guidance skills.

Riccardi is pleased with the initiative, but believes postdocs need greater certainty of a permanent position once their contract expires. ‘This responsibility should lie with the institution, not the individual’, he says. ■

Practical training for fellows

The White Paper on labour relevance, published by the government on 12 March, includes a proposal for PhD candidates to replace teaching with practical training outside of academia. ‘It can be a good thing that instead of teaching you do a semester of practice. During a normal fellowship period, you only get input from academia, not from production or commercial companies’, says Yannik Schneider, head of the Association of Doctoral Organisations in Norway. ‘It is important to learn that there is a world outside of academia.’ ■

Diversity on hold

The average age of immigrant descendants is 13 years. No wonder, then, there are so few of them among Norwegian researchers, says Astri Syse of Statistics Norway (SSB). According to diversity statistics presented by NIFU and SSB earlier this year, immigrants accounted for no more than 0.5 per cent of researchers at Norwegian research institutions in 2018. ‘But it is impossible to know what will happen in the long term’, says Syse. ‘At least I think we have to be careful to claim that it’s discrimination.’ ■

Time to kick the habit

The scientific community relies on journals and should have kicked the habit a long time ago, says Professor Björn Brembs. ‘It’s an addiction’, he continues, comparing journals to a drug, the researchers to a junkie. Worldwide, universities spend at least NOK 100 bill. a year on subscriptions – ca. NOK 50,000 per article – while the actual cost lies between NOK 1,000 and 5,000. ‘We could build new particle accelerators and space stations every year.’ Instead, universities should be required to contribute to an open infrastructure, says Brembs. ■

Would like a piece of the pie

‘Last year, the industry had their piece of the pie in the back room’, says Guro Elisabeth Lind, head of the Norwegian Association of Researchers (NAR) and negotiator for Unio State, representing the public sector. ‘Our members need a pay raise.’ Wage negotiations start on 27 April. As usual, industry negotiates first, and the result will be decisive for NAR and Unio State. ‘Our members have worked harder than ever to help society through the pandemic. We cannot allow the private sector to run away with the money once again.’ ■

ARBEIDSLIV

JOBBET UTEN ARBEIDSAVTALE

Universitetet i Bergen (UiB) har hatt mange ansatte på timelønnskontrakter, men stillingene har blitt brukt feil. UiB mangler rutiner for når de skal benytte time- lønns- kontra fastlønnskontrakt, konkluderer revisjonsselskapet PwC. Dessuten viser det seg at noen ikke har hatt arbeidsavtale. – Vi visste at vi hadde en ryddejobb. Nå har vi hatt en gjennomgang med alle enheter der vi har sett på timelønnslistene og hatt diskusjoner om hva som er korrekt bruk av timelønn, sier HR-direktør Sonja Dyrkorn ved UiB.

UTDANNING

Utdanning til utviklingshemmede

■ VID vitenskapelige høyskole har i samarbeid med Norsk Forbund for Utviklingshemmede og Oslo kommune fått innvilget støtte til pilotprosjektet «Høyere utdanning for personer med utviklingshemming» fra Stiftelsen Dam. – Utrolig viktig og veldig gøy, sier VID-rektor Bård Mæland til Khrono. Personer med utviklingshemming har per i dag ikke et reelt tilbud om høyere utdanning etter videregående skole. Pilotprosjektet som VID nå blir en del av, blir dermed det første i rekken.



AV KIM G. SKJØTTE – EGET VERK CC BY-SA 4.0

MUSEUM

Eksdirektør tapte rettssak

■ Det har i lang tid vært strid mellom Nordnorsk kunstmuseum og tidligere direktør Jérémie McGowan. I mars 2020 løste styret ved museet direktøren fra sitt åremål. Han gikk på dagen. Begrunnelsen var at McGowan ikke hadde levert på krav om rapportering. Fem styre- og varamedlemmer har siden gått av i protest. McGowan saksøkte museet. Nå er det klart at museet vant rettsaken. – For meg handlet rettsaken om integritet og om å få belyst kulturpolitiske problemstillinger som knapt diskuteres, sier McGowan til Klassekampen.



FOTO: UIB

UNIVERSITET

Kritikk mot tidligere rektor

■ Universitetet i Bergen (UiB) brøt loven da de ansatte den tidligere NHO-toppen Tom Knudsen i en midlertidig stilling, ifølge en granskningsrapport fra PwC. I fjor jobbet Knudsen og daværende rektor Dag Rune Olsen (bildet) for å få til en avtale der Knudsens selskap Praktikk AS skulle etablere en arbeidslivsportal. Avtalen ble ikke noe av. I stedet fikk Tom Knudsen et engasjement på et halvt år ved UiB til å videreutvikle ideen, med millionlønn. Styret ved universitetet kritiserer den tidligere rektoren for å være hovedansvarlig for situasjonen.

KORONASTØTTE

Krisepenger gikk til Nederland

■ Havforskningsinstituttet fikk penger til et nytt forskningsskip i en koronaredningspakke for verftsindustrien. Et verft i Nederland vant anbudet. «Hvordan kan regjeringen bruke penger fra krisepakken til å skape aktivitet i utlandet?» spurte Geir Pollestad (Sp) fiskeri- og sjømatminister Odd Emil Ingebrigtsen (H) i et skriftlig spørsmål i Stortinget. «Havforskningsinstituttet opplyser at de i den grad det er mulig innenfor regelverket for offentlige anskaffelser har lagt til rette for at kontrakten skulle havne i Norge», svarte Ingebrigtsen.



KORONASTØTTE

Færre studenter søker på kriselån

■ Så langt i år har 25 600 studenter søkt om tilleggs-lån på 26 000 kroner, hvor 10 400 kroner senere kan bli omgjort til stipend. På samme tid i fjor hadde 35 600 søkt. – Jeg vil oppfordre alle som har mistet inntekt under korona og som trenger økonomisk støtte, om å søke, sier forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim (H) i en pressemelding. Til sammen 250 000 studenter og elever har fått mulighet til å søke tilleggs-lånet. Lånet tilbys studenter og elever som har opplevd nedgang i inntekt på grunn av pandemien.



FOTO: TAYLOR WILCOX/UNSPLASH

LÆRERUTDANNING

AVBLÅSER LÆRERMANGELE

■ følge Statistisk sentralbyrå (SSB) kan det bli overskudd av alle typer lærere frem mot 2040. SSB har flere ganger spådd mangel på grunnskolelærere, men for første gang sier de nå at det også kan bli for mange lærere på grunnskolenivå. Årsaken er demografisk: «En lav og delvis negativ vekst i antall framtidige barn og unge forklarer overskuddet av lærere», skriver SSB. Siden mange vil gå av med pensjon, så forventes det at mangelen på grunnskole-lære fortsetter fram til 2025. Deretter snur det.



FOTO: KHIO

KHIO

Ny rektor vil ha det kjente

■ Kunsthøgskolen i Oslo har lagd overskrifter det siste året: rasisme, diskriminering og ytringsfrihet har vært blant temaene. Det toppet seg da tidligere rektor Måns Wrangé sa opp jobben i oktober, halvveis ut i sitt fire år lange åremål. Nå har Markus Degerman (bildet), som har fungert i stillingen siden jul, offisielt blitt valgt til rektor fram til 2023. – Istedenfor å finne opp noe nytt må vi ta tak i det vi kjenner, det er kjernen i valgprogrammet vårt, sier han til net-tavisen Kunstkritikk.

KORONASTØTTE

Direktører fikk sluttpakke

■ På grunn av driftsunderskudd ble 21 medarbeidere sagt opp ved forskningsinstituttet Norce i fjor. Siden førte misnøye etter oppsigelsene til at flere av konsernets toppdirektører gikk av, deriblant tidligere konsernsjef Elisabeth Maråk Støle. I motsetning til de oppsagte medarbeiderne fikk toppdirektørene sluttpakke. På samme tid fikk Norce ekstra koronabevilgninger på 33 millioner kroner. – Dette er helt sikkert ikke ulovlig, det tar seg bare ikke bra ut, sier Atle Blomgren (bildet), leder i Forskerforbundet ved Norce til Khrono.



FOTO: FORSKERFORBUNDET



Historier fra pandemiåret

Stipendiaten måtte skrinlegge datainnsamlingen. Pandemiforskeren ble medieyndling. Underviseren savnet ros og tilbakemeldinger. Hvordan har det gått med de ansatte gjennom koronaåret?

AV LINA CHRISTENSEN

– Grepene vi nå tar, vil oppleves som en belastning for mange, og de vil få store konsekvenser i det norske samfunnet. Men dette er en dugnad som vi er nødt til å ta i fellesskap og på vegne av fellesskapet, sa helse- og omsorgsminister Bent Høie en torsdag i mars for ett år siden.

Pandemien har rammet ansatte ved universiteter, høyskoler, museer og andre forskningsinstitusjoner hardt. Undervisere har skiftet ut forelesningssalen med Zoom. Mange er bekymret for studentene, som er fanget i en hybeltilværelse som går på psyken løs. For stipendiater og postdoktorer, som er priggitt sine tidsbegrensede kontrakter, renner tiden ut. Museene har på sin side slitt med lave besøks-tall, og mange har tidvis holdt stengt. Både ved museer og forskningsinstitutter har ansatte blitt permittert. Felles for de fleste ansatte i disse kunnskapsyrkene er at arbeidshverdagen har blitt helt annerledes. I denne saken har vi samlet historiene til seks enkeltmennesker fra året som har gått.

I en undersøkelse blant Forskerforbundets medlemmer svarte 83 prosent av stipendiaterne og postdoktorene at de har blitt forsinket på grunn av koronatiltakene. En av dem vi har fått i tale, er spanske Elisabet Garcia Gonzalez. Høsten 2019 flyttet hun til Norge for å skrive en doktorgrad om flerspråklige barn. Hun fikk ikke lang tid til å finne seg til rette i leiligheten på østkanten i Oslo, eller på kontoret på Blindern, før smittevern hensyn stengte språklaben hun

er avhengig av for å samle inn data. Nå er hun bekymret for det endelige resultatet og for hva som skjer etter doktorgraden – når hun må finne en jobb.

Undervisere har på sin side jobbet livet av seg for å legge om undervisningen til digitale plattformer. I Forskerforbund-undersøkelsen melder respondentene at forberedelser til digitale forelesninger går utover både forskning og fritid – merarbeidet lar seg rett og slett ikke løse innenfor normale arbeidstider. Vi har også snakket med klimaforsker Kikki Flesche Kleiven, som er mye rundt og formidler. I store undervisningsgrupper på Zoom føler hun seg imidlertid hjelpeløs. Det ble lite forskning og mye undervisning på henne i løpet av koronaåret, forteller hun. Etter to tøffe semestre savnet hun en oppmuntrende takk for innsatsen.

I juni avblåste Guro Elisabeth Lind, lederen i Forskerforbundet, Høies dugnadsoppfordring da hun i et brev til landets universiteter og høyskoler skrev at dette ikke lenger må regnes som en unntakstilstand. Det er kjedelig å tenke på at dette *ikke* er en unntakstilstand. Men som Lind har skrevet i et innlegg i Forskerforum: «Ingen kan lenger forvente at ansatte skal 'kaste seg rundt' på fritiden for å tilrettelegge for denne nye hverdagen.»

I tillegg til Elisabet Garcia Gonzalez og Kikki Flesche Kleiven har vi snakket med en pandemiforsker, en permittert museumsansatt, en smittesporer på Folkehelseinstituttet og en tillitsvalgt.



Månebedotten underviser

Selv om **Kikki Flesche Kleiven** elsker å undervise, har undervisningen tatt nesten all tid det siste året. Det skulle hun gjerne fått litt mer applaus for.

KIKKI FLESCHÉ KLEIVEN

klimateforsker og førsteamanuensis ved
Institutt for geologi, Universitetet i Bergen

«En student skrudde på kameraet og stilte et interessant spørsmål. Det var en høydare.»

FOTO: PAUL SIGVE AMUNDSEN

Jeg er vanligvis mye rundt og formidler og underviser. Jeg tror mange tenker at den kombinasjonen, «det er liksom Kikki». I tillegg holdt jeg Aarebrot-forelesningen* 17. januar, som ble en digital produksjon. Her var det mange gode tips å ta med seg videre. Men jeg må være såpass ærlig og si at dette har vært et år der under-

visning har gått utover mye annet. Hvis jeg har stått helt alene om et kurs, har kvelder og ettermiddager gått med til å prøve å komme fram til gode undervisningsopplegg. Jeg har liksom vært nødt til å finne opp hjulet på nytt. Mannen min er også forsker. All tiden vår har gått med til å tilrettelegge for undervisning. Det er noe helt annet å være del av et undervisningsteam. Da har man noen å prate med.

Jeg føler meg egentlig ganske så hjelpeløs på Zoom i de store undervisningsgruppene. Det hjelper ikke å være en strålende formidler på åpen scene hvis jeg ikke er det fra skuldrene og opp. I geofag bruker vi mye hendene til å vise fram ting. Så undervisning på skjerm blir veldig platt, og det er tydelig noe som mangler. Jeg må være ærlig om at forelesningene blir dårligere. Jeg hadde nylig en forelesning med opp mot hundre lærerstudenter. Det gikk fint, og jeg fikk gode tilbakemeldinger. Men når jeg deler skjermen min med studentene, så ser jeg jo bare mitt snakkende hode og hundre andre svarte skjermer. Jeg kan verken vite om jeg snakker for fort eller for sakte, eller om det er noe vi bør gå ekstra igjennom. I dette tilfellet var det faktisk en student som skrudde på kameraet og stilte et interessant spørsmål. Det var en høydare for meg den dagen!

Ellers synes jeg det har vært litt for lite oppfølging, ros og tilbakemeldinger. På slutten av forrige semester ble det besluttet å gjøre alle eksamener digitale, og studentene skulle plutselig sitte hjemme hos foreldrene eller kjæresten sin og ha muntlig eksamen. Det gikk jo fint, men det er klart at det er en litt fremmed situasjon for studentene. Som underviser ble jeg bekymret for hvordan det skulle gå. Ved ett tilfelle gjorde jeg en gjesteforelesning på et annet fakultet, og da fikk jeg en blomst på døra som takk for innsatsen. I Bergen har vi et uttrykk som heter at man blir «månebedotten» – jeg ble helt sjokkert! Jeg mener ikke at det skal gå blomsterbuketter i skytteltrafikk for jobben vi gjør. Men en SMS med takk for innsatsen når du sitter der på kjøkkenet og føler deg ganske alene etter semesterslutt og en stor digital dugnad – det hadde vært fint.

Og nå sitter jeg nok en gang på kjøkkenet. Vi fikk avsluttet et litt rævva semester i vår, så fikk vi et opphakk semester i høst, og nå er vi i gang med et delvis digitalt semester igjen. Det var tungt. Da kjente jeg meg lite engasjert. Men fortsatt har vi ikke fått noe «lykke til med undervisningen!». Man skulle jo tro at meldingene om koronatiltak var skrevet av roboter.

Snart skal vi forhåpentlig tilbake til en vanlig arbeidsdag med tid til forskning og artikkelskriving bak lukkede kontordører. Det har ikke jeg hatt tid til. Kanskje jeg har brukt for mye tid på digital undervisning, kanskje jeg har hatt for mye samvittighet. Men til syvende og sist så handler det jo om hva studentene skal oppleve. 🌟

*Universitetet i Bergen holder en årlig Aarebrot-forelesning til minne om professor i sammenlignende politikk Frank Aarebrot. Forelesningen holdes ifølge UiB av en «fagperson som har utmerket seg med særlige kvaliteter som foreleser i en muntlig fortellerstil».

Nesten Nakstad

Det hjelper ikke å være forelsket i fagfeltet, når media ringer deg døgnet rundt. Telefonen har ikke stått stille for pandemiforsker **Svenn-Erik Mamelund** det siste året.

Det er ikke sånn at jeg gnir meg i henda, akkurat. Men som pandemiforsker så vet jeg at pandemier opptrer tre til fire ganger hvert hundrede år. Det var derfor ikke noen overraskelse at dette kom nå. Jeg ble derimot veldig overrasket over nedstengningen. Det finnes ikke holdepunkt fra historiske kilder på at det har skjedd tidligere. Det ble nærmest en dominonedstenging med Kina i front. Bildene fra Kina, med vakter og gjenspikrede dører, så dramatisk ut for oss i Vesten. Plutselig bevegde jaggu meg dominobrikkene seg ut av Kina og hit – ikke bare sykdommen, men også tiltakene. Verdens helseorganisasjon, vi pandemiforskere, alle ble tatt på senga. Selv om jeg forsker på dette, har jeg aldri drømt om en pandemi som skulle bli så ille. Allikevel har vi pandemiforskere hele tiden ropt at vi må forbedre beredskapsplanene. Jeg kan vel ganske trygt si at få har hørt på oss.

Jeg er ganske utadvendt, blid og hyggelig. Men selv for meg, som nærmest er forelsket i fagfeltet, har dette vært i overkant. Hvis du leter opp statistikk fra Folkehelseinstituttet fra den første koronatiden og treff fra Retriever over antall ganger jeg var i media, så tipper jeg medietreffkurven følger smittekurven så å si perfekt. Rundt 16. mars så jeg noe om at pandemien kunne få uante sosiale konsekvenser. Alt av radio, tv og aviser, og plutselig også internasjonale medier, ringte meg i ukesvis. Det var helt bananas. Og alle ringte meg på likt. Jeg har aldri stått i en slik mediestorm før. Du kan spørre Espen Nakstad, Bjørn Guldvog eller Camilla Stoltenberg – de har stått i det samme. Men deres jobb er jo å svare på spørsmål og være ansiktet utad for Helsedirektoratet eller Folkehelseinstituttet. Jeg er en som skal forske og formidle og skaffe penger til senteret mitt. Jeg har ingen egen kommunikasjonsavdeling som kan sortere mediehenvendelser. Til slutt tok det sånn av at datteren min måtte ta telefonene for meg.

Hovedfeltet mitt er spanskesyken, familien min har sikkert hatt denne sykdommen opp i halsen i årevis. Men nå er det ikke lenger bare jeg som snakker om pandemier. Erna Solberg, kongen, naboer, venner og familie – alle snakker om det. Mange er redde for miste jobben eller for å bli syke. Mange blir også syke, og i verste fall dør de. Jeg står også i dette, men i tillegg har jeg det som fagfelt. Jeg slipper liksom ikke unna meg selv.

Hvis jeg ikke hadde hatt en så til de grader dyp lidenskap for fagfeltet og vært så trygg på det jeg holder på med, tror jeg ikke at jeg hadde

turt å stå i en slik mediestorm. De tradisjonelle mediene kan ettergå meg, mens det i sosiale medier sitter «koronaekspertes» som bare venter på at jeg skal si noe feil. Jeg har fått mange telefoner og e-poster fra folk som prøver å korrigere meg. Det er godt at jeg hele tiden har vært så edruelig. Jeg er ikke politiker, og min

oppgave er ikke å få plass på Dagsnytt 18. Jeg skal bare sobert fortelle hva jeg vet.

Det klassiske spørsmålet fra journalister er hva som skjer videre. Vanligvis går pandemier over av seg selv når det oppstår flokkimmunitet, enten ved at folk dør eller har fått sykdommen. Nå må vi satse på vaksiner. ★

SVENN-ERIK MAMELUND

pandemiforsker med spanskesyken som spesialfelt, leder for Centre for research on pandemics and society ved Oslomet

«Til slutt tok det sånn av at datteren min måtte ta telefonen for meg.»

Medbestemmelse på vent

Tillitsvalgt **Erik Dahlgren** savner å rådføre seg med kollegaer under fire øyne. Det er vanskelig å praktisere medbestemmelse og løse konfliktsaker via skjerm og hjemmekontor, sier han.

FOTO: KETIL JOHANNESSEN

ERIK DAHLGREN

hovedtillitsvalgt for Forskerforbundet ved Oslomet siden 2016, hovedverneombud og lokal tillitsvalgt en del år før det

«Vi kommer veldig langt unna der avgjørelsene blir tatt.»

Det er en grunn til at jeg har tatt på meg jobben som tillitsvalgt. Jeg er en ekstrovert type. Da er det helt forferdelig å være på hjemmekontor. Det største problemet er at vi ikke får den personlige kontakten med andre. Når jeg sier andre, mener jeg medlemmene våre, kollegaer og andre tillitsvalgte på universiteter og høyskoler eller lokallag rundt i hele landet. Vi holder kontakten på telefon og Teams, men vi kan ikke sette oss ned og snakke sammen

under fire øyne og si «Jeg har en sak gående nå. Har dere vært borti noe tilsvarende?». Akkurat det savner jeg.

Lønnsforhandlinger og typiske konfliktsaker er vanskeligere å løse digitalt enn fysisk. Jeg uttaler meg litt vagt nå, for det som skjer i forhandlinger, skjer liksom der og så er vi ferdig med det. Men vi hadde en runde under lønnsforhandlingene på slutten av fjoråret der vi bare måtte avslutte. Vi klarte ikke å komme i gang i det hele tatt. Vi kom heldigvis greit i mål til slutt, men veien dit ble litt ekstra kronglete. Det var helt klart at det hadde vært nyttig å være

fysisk til stede. I de vanskelige sakene så er det nettopp det å ta en pause – og gå ut på gangen med HR-direktør eller rektor eller hva det måtte være – og så kan to-tre av oss få snakket ut og ryddet opp.

Jeg har spurt meg selv om hvordan medbestemmelse og universitetsdemokrati kan utføres fra hjemmekontoret. Det har vært litt sånn både-og. Universitetet har opprettet en krisestab som tar mange avgjørelser. Der er ikke vi med, så vi har ikke noen påvirkning på hva som blir sagt. Det har jeg undret meg litt over. Jeg ser at i andre organer, som i kommunene, så er gjerne hovedtillitsvalgt med i beredskapsgruppene. Vi får dermed ikke mulighet til å utøve vår medbestemmelse, og vi kommer veldig langt unna der avgjørelsene blir tatt*.

Når det er sagt, så har vi har våre jevnlige IDF-møter (informasjon, drøfting og forhandling). HR-direktøren har vært flink til å ta med seg ting som vi har hatt oppe til diskusjon, så vi har hatt mulighet til å påvirke den veien. Det som har gitt oss mest diskusjoner, har vært forlengelse for stipendiater som har blitt forsinket, utstyr til hjemmekontoret og kompensasjon for forskyvet arbeidstid. Da alt ble stengt og vi måtte ha hjemmekontor, så løste mye av dette seg fint. Det har blitt kjørt hjem møbler og skjermer og det ansatte trenger for å ha et velfungerende hjemmekontor. Vi har også fått til en del for stipendiatene, men det er klart at vi kunne fått til mer. Vi fikk også på plass kompensasjon for kveldsarbeid. Det var kanskje ikke verdens beste løsning, men det var vesentlig bedre enn det som står i hovedavtalen. Jeg føler at vi har en arbeidsgiver som lytter, selv om det å praktisere medbestemmelse kan være litt vanskelig.

Arbeidsgiveren har fortsatt ansvar for å ivareta arbeidstakerne og deres arbeidsmiljø, selv om de sitter på hjemmekontor. Det koster de ansatte å stille hjemmet sitt til disposisjon. I stedet for at du drar på morgenen og kommer tilbake på ettermiddagen, så må du nå fyre hele dagen. Det er heller ikke alle som får mobilregningen dekket av arbeidsgiveren, slik jeg får. Dette tror jeg kommer til å bli en større sak framover. *

*Oslomet-rektor Curt Rice svarer slik på Erik Dahlgrens ytringer: – Jeg har respekt for at han har den opplevelsen, og jeg har i utgangspunktet sterk lyst til å ivareta medbestemmelse. Våre rutiner for krisehåndtering er bygget på å håndtere kortvarige kriser, for eksempel en brann. Nå har vi lært at en krise kan vare et helt år, og det kan hende at det krever en annen tilnærming til kriser og beredskapshåndtering. Det er naturlig for oss å vurdere ønsket til tillitsvalgt. Hvis strukturen ikke gir medbestemmelse, så må vi se på dette.

Formidler uten besøkende

Det kom brått på for **Helga Anspach** da hun ble permittert fra jobben som formidler ved kunstmuseet Kode i Bergen. Med en mann som er kulturarbeider, ble det tøft økonomisk.

Det er ikke noe særlig å bli permittert på to dagers varsel. Jeg så ikke den komme i det hele tatt. Først tenkte jeg at «jaja, 20 dager med full lønn skal nok gå fint». Jeg prøvde å ta det med godt humør, og – som de fleste andre – tok jeg på meg malerklærne og satte i gang med å male huset, både inne og ute. Men da jeg var ferdig med det, og permitteringen stadig dro ut, så begynte jeg å bli smådeppa. Med en mann som er kulturarbeider, og som mistet nesten alle oppdrag, så ble det tøft økonomisk. Vi måtte gå til banken og til Lånekassen for å be dem stoppe nedbetaling av lån.

Jeg synes det ble vist liten forståelse for hva formidling gjør. Formidling er så mye mer enn bare guidet omvisning. Jeg hadde akkurat fått midler til et bokprosjekt om hvordan man kan snakke om kunst, så jeg følte at jeg hadde mye jeg skulle ha gjort. Hjemme gikk jeg fra rom til rom for å hjelpe de tre barna mine med skolearbeid, så det var absolutt behov for meg der, men det at det ikke var behov for meg på jobben – det var en litt vond følelse.

Det var veldig godt da jeg kunne komme tilbake i juni. Men da var det også en hel verden jeg ikke hadde lært meg. I løpet av de tre månedene jeg hadde vært permittert, hadde de andre kollegaene mine blitt skikkelig flinke på digitale møter og lært seg denne nye formen for kommunikasjon. Jeg kjente på følelsen av at de lå langt foran meg.

Museet har vært stengt i flere perioder, og vi har fulgt påbudet om hjemmekontor. Det er utmattende og slitsomt når alt er så uforutsigbart. Det ser greit ut i Bergen nå, og vi kan ha åpent, men hva skjer neste uke? Akkurat nå lager jeg aktivitetshefter til barnefamilier og skriver på en veiledning for lærere til en ny utstilling vi planlegger med kunstneren Paul Cézanne. Men vi vet jo ikke om vi kan ta imot skoleklasser, så det er litt rart å jobbe med noe som kanskje ikke blir noe av. For første gang på lenge fikk vi i forrige uke lov til å ta med en gruppe unge mennesker med demens til Trolldhaugen, hjemmet til Edvard og Nina Grieg, som også er en del av museet. De skulle egentlig ha vært på et kreativt kunstverksted, men da det ikke var mulig å få til, inviterte vi dem til en vandring i hagen der. Den nye direktøren på Trolldhaugen spilte Grieg for dem – det var utrolig herlig. Jeg tror både pianisten og de åtte tilhørerne felte noen tårer. Det er mange sårbare grupper som ikke har noen tilbud, og som venter på å komme tilbake til museet.

Det ligger mye arbeid i utstillinger, og de

er ofte kostbare. I høst brukte vi for eksempel mye tid på å lage audioguiden, siden vi ikke kan tilby omvisninger for grupper. Da er det veldig leit når en utstilling plutselig blir stengt. Jeg har vært veldig provosert over prioriteringene,

og over at man har kunnet gå på Ikea og se hundrevis av folk. Det er ikke på kunstmuseum smitten skjer. Det er greit at vi ikke kan ha store grupper på besøk, men det var merkelig at vi ikke kunne ta imot enkeltpersoner. 🌟

HELGA ANSPACH
formidler ved Kode kunstmuseer
og komponisthjem i Bergen

«Jeg tror både pianisten og de åtte tilhørerne felte noen tårer.»



FOTO: PAUL SIGVE AMUNDSEN

Brannslukking

Arbeidsdagen til **Emily Ann MacDonald** fikk en ny mening etter at det første smittetilfellet kom til Norge, og hun begynte å jobbe med smittesporing. Teamet hennes står parat til å hjelpe landets kommuneleger døgnet rundt.

Jeg husker nesten ikke tiden før korona. Det føles som tusen år siden. Før pandemien var jeg seniorrådgiver i avdelingen for smitte fra mat, vann og dyr, der jeg jobbet med rådgivning og overvåkning av for eksempel mat- eller vannbårne sykdommer. Med en gang det første smittetilfel-

let dukket opp i Norge, så startet jeg å jobbe med smittesporing. I begynnelsen var vi ikke så mange, men i september opprettet vi et nasjonalt smittesporingsteam, så nå er vi flere. Teamet har tre formål: å bistå kommunene ved kompliserte utbrudd, koordinere smittesporing som går på tvers av kommunegrenser, og å følge opp smitte som oppstår på offentlige reiser.

Trykket har vært høyt, men det har gått i bølger. I alle de første 4000 tilfellene måtte kommunelegene ringe direkte til oss for å melde fra om nye smittetilfeller. Da gjaldt det å få oversikt. I begynnelsen fokuserte vi mye på om den smittede hadde reist eller ikke. I mai og juni var det en stille periode, før det begynte å ta seg opp igjen etter sommeren med utbrudd etter fester på vestkanten i Oslo og med utbruddet på Hurtigruta. Under Hurtigruta-utbruddet hadde vi daglige møter med både selskapet og Tromsø kommune. Vi tok imot lister av alle passasjerene, og vi ringte til kommunene som passasjerene bodde i. Men for smittesporingsteamet har perioden siden jul vært den travleste. Med de muterte virusene måtte vi begynne på nytt. Fungerte alle metodene, eller måtte vi justere på noe?

Det er mye brannslukking. Jobben vår involverer ofte noe som ikke har gått bra. Det er en utfordrende situasjon, men vi har blitt vant til å snu oss fort og bistå der det er mest behov. Det er litt som å håndtere en situasjon som endrer seg hele tiden. Vi har en døgnåpen vaktordning som er tilgjengelig for kommuneleger. Det er ikke akkurat så mange som ringer klokka tre om morgenen, men det hender at det kommer telefoner ganske så tidlig eller på kvelden. Ofte dukker det opp akutte henvendelser der kommuneleger ber om et møte i løpet av timer eller minutter.

Vi prøver å gi konkrete råd. Hvis det for eksempel har vært utbrudd på en byggeplass eller på en restaurant, drøfter vi hva slags tiltak som er nødvendig, om hele kommunen bør stenges ned, eller om alle nærkontakter bør testes. Vi hjelper også kommunene med å forstå rådene: Tjue smittetilfeller blant ungdom høres kanskje mye ut. Men hvis alle har vært på den samme festen eller går i den samme klassen, så er det mindre bekymringsfullt, fordi vi kan forklare smitteveien.

Det er både gode og dårlige sider ved å jobbe så direkte med covid-19. Det er fint å bruke tiden på noe som hjelper situasjonen, men det betyr også at det ikke er tid til å jobbe med noe annet. Jeg har egentlig mange av de samme oppgavene som før, men nå er det mye mer som skjer på en gang. Før var det flere som jobbet med det samme utbruddet på en måned, nå er det kanskje ti utbrudd på en uke. Det er overraskende at jeg ikke er mer sliten, gitt at jeg har jobbet med dette i et år. Det er noen tunge dager, men generelt er det spennende nok til at jeg har motivasjon til å fortsette. 🌟

EMILY ANN MACDONALD

opprinnelig seniorrådgiver for avdelingen for smitte fra mat, vann og dyr i Folkehelseinstituttet, nå fagansvarlig for smittesporing

«Det er fint å bruke tiden på noe som hjelper.»



Robbet for tid

Et halvt år etter at **Elisabet Garcia Gonzalez** startet på doktorgraden, satte koronapandemien en stopper for datainnsamlingen hennes. Nå er hun bekymret, både for resultatet og jobbsiktene.

Dag organiserte senteret jeg jobber på, et obligatorisk kurs om stressmestring. Det er selvfølgelig raust av dem, men som stipendiat er det vanskelig å håndtere stress og forventinger akkurat nå. Vi fikk tips om at vi må «velge hva vi skal bekymre oss for, og så skyve det andre vekk». Men jeg kan ikke bare si at jeg ikke har fått samlet inn data fordi en pandemi har hindret meg fra å gå på laben. Alle skulle selvfølgelig ønske at det bare var å slappe av, men akkurat nå er det enkelte ting det ikke er så veldig realistisk å være avslappet om.

Pandemien har i stor grad hindret meg fra å samle data, og jeg har vært nødt til å endre på den opprinnelige prosjektideen min. Jeg gjør eksperimentelle studier på lab, og jeg var godt i gang med forberedelsene da pandemien rammet oss. Laben ble stengt i flere måneder, og jeg måtte sette alt på vent. Planen var å bruke psykolingvistiske data fra eksperimentene, nå må jeg samle data på andre måter. Det vil åpenbart ha betydning for de endelige resultatene. Det kan bli bra, det også, men det blir ikke slik jeg hadde håpet, og jeg er redd for at jeg går glipp av en del ferdigheter. Jeg er takknemlig for at vi har fått innvilget to måneder forlengelse, men det dekker egentlig bare toppen av isfjellet. Jeg føler at jeg har blitt robbet for den tiden jeg skulle ha brukt til å skrive doktorgrad.

Etter doktorgraden må jeg finne en postdoktorstilling. Det bekymrer meg. Jeg er opprinnelig fra Spania, og jeg har bodd åtte år i utlandet. Jeg er vant til å tilpasse meg, men jeg tar det ikke for gitt at jeg vil få en stilling i Norge. En norsk stipendiat har gjerne tilgang til et bredere spekter av jobber og tenker kanskje at «jeg finner sikkert en jobb til slutt». Jeg klarer ikke å tenke sånn. Vi kan ikke dra på utenlandsopphold eller delta på konferanser og workshops – ting som er viktige for framtidige jobbmuligheter. Det arrangeres riktignok konferanser digitalt, men det viktigste på konferanser er jo å snakke med folk. Når du trenger samarbeidspartnere eller skal søke på en jobb senere, så vil nettopp det at du var på den konferansen, hjelpe dem med å huske deg. Dette er ikke noe som kan gjøres digitalt. Jeg mener det må snakkes mer om forlengelse for midlertidig ansatte.

Det er utfordrende i seg selv å skrive en doktorgrad på tre år. Så hvis en pandemi kommer i veien, er det klart det blir vanskelig. Jeg flyttet til Norge i august 2019. Jeg rakk derfor å være her i noen måneder før pandemien kom, så jeg har på en måte vært heldig. Alle sliter for så vidt med de samme restriksjonene, men de fleste kan besøke familie og venner. Det kan



ELISABET GARCIA GONZALEZ

stipendiat ved Senter for flerspråklighet ved Universitetet i Oslo, der hun forsker på sammenhengen mellom kognitiv og lingvistisk utvikling hos flerspråklige barn

«Jeg kan ikke bare si at jeg ikke har fått samlet inn data fordi en pandemi har hindret meg fra å gå på laben.»

ikke nødvendigvis en internasjonal forsker.

Et annet tips vi fikk på stressmestringskurset, var å stoppe opp før man jobber for mye. Men det kommer nye restriksjoner hele tiden, alt er usikkert, og det er umulig å planlegge. Jeg

vet ikke når jeg kan ta en pause, eller når jeg kan besøke familien min. Jeg tenker at jeg må vente med det til ting blir bedre. Så jeg pusher meg selv konstant. Det påvirker jo også hvor produktiv jeg klarer å være. ★

STORBRITANNIA

MASTERGRAD I BEATLES

Ved University of Liverpool kan studenter ta en hel grad om byens berømte band, skriver BBC. Studentene kan lære om bandets betydning for populærmusikken også etter bandets storhetstid, og de skal også besøke steder som var viktige for bandet, og lære om turisme i både Liverpool og Storbritannia. Studentene skal også studere om bandets suksess kan gjentas andre steder, eller i andre industrier og sammenhenger over hele verden, ifølge universitetet.



DANMARK

For liten ph.d.-hjelpepakke

■ I oktober vedtok Folketinget å gi 18 millioner danske kroner til forlengelser for ph.d.-studenter som var blitt forsinket på grunn av pandemien. Men allerede før jul var pengene brukt opp, skriver Akademikerbladet. Da var det fortsatt mange som ikke hadde fått informasjon fra sine universiteter om hvordan de kunne søke. Anders Bjarklev, leder for Rektorkollegiet, sier at ph.d.-studentene skal få nødvendige forlengelser, men at universitetene ikke har bedt om mer penger fordi andre deler av samfunnet trenger støtten mer.

EU/USA

Vil ta opp kampen mot Kina

■ USAs president Joe Biden har lovet sterkere internasjonalt samarbeid om vitenskap og teknologi, og EU-kommisjonen tar ham på ordet og foreslår en felles innsats rettet mot 5G-nettverk, kunstig intelligens og dataflyt, områder der Kina er en sterk konkurrent, skriver Science Business. EU-kommisjonen foreslo en tilsvarende teknologiallianse da Donald Trump var president, men fikk ikke gjennomslag. Det er fortsatt ikke klart hva USA vil svare, og hvordan en slik allianse blir.

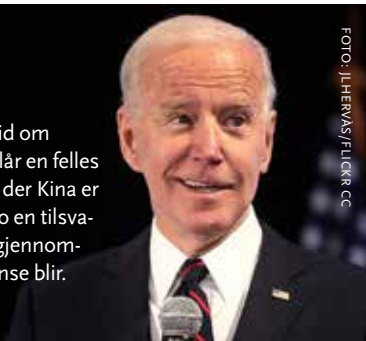


FOTO: ILMERWAS/FLOK CC



NEW ZEALAND

700 mister universitetsjobb

■ Halvparten av de forventede utenlandske studentene har uteblitt fra New Zealand og etterlater seg et stort hull i universitetenes inntekter, skriver NZ Herald. University of Auckland er blant de åtte som nå kutter stillinger og tilbyr sluttpakker, og over 300 har takket ja til å slutte frivillig. Bare University of Otago, som har satt en grense på maks 15 prosent utenlandske studenter, slipper unna nedbemanningene. Ifølge fagforeningen Tertiary Education Union føler mange eldre seg presset til å slutte for å gi plass til yngre, som også har lavere lønn.

KENYA

Bygger forskningspark

■ Regjeringen i Kenya lover økonomisk støtte til å bygge områder for innovasjon og forskning i tilknytning til de offentlige universitetene, skriver den kenyanske TV-kanalen Citizen Digital. Universitetene henter inspirasjon fra Kinas over 100 forskningsparker. Håpet er at slike parker med utstillingslokaler og møtepunkter mellom næringslivet og akademien kan bidra til at flere unge velger forskning, økonomisk vekst og arbeidsplasser, og til å tiltrekke utenlandske forskningsmidler. Universitetet i Chuka er kommet halvveis i byggingen, og regjeringen ber andre universiteter om å følge deres eksempel.

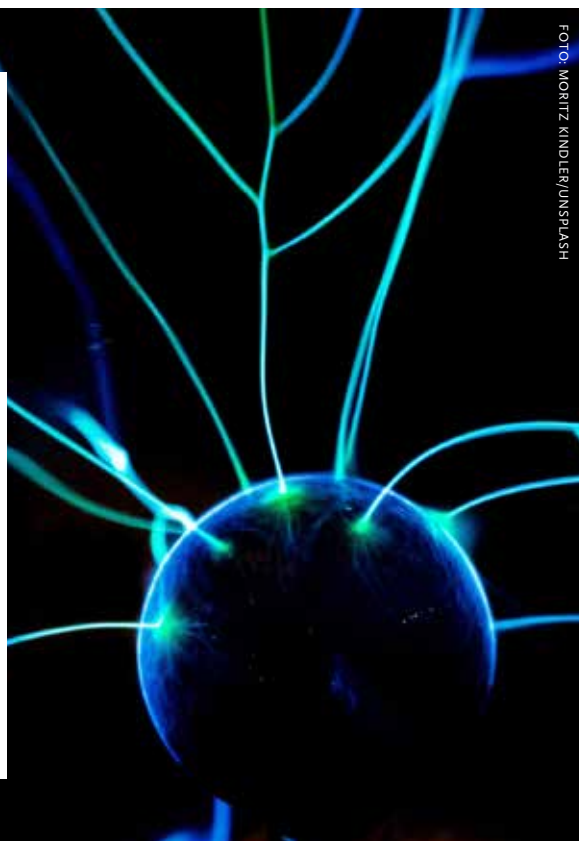


FOTO: MORITZ KINDLER/UNSPLASH

BOLIVIA

Rekkverk sviktet – studentledere pågrepet

■ Under en demonstrasjon på Universidad Pública de El Alto 2. mars ga et metallrekkverk etter, og elleve studenter falt fire etasjer ned. Åtte av dem døde. Politiet har pågrepet sju personer som arrangerte demonstrasjonen. De sju studentlederne blir nå siktet for drap og kroppsskade og er foreløpig satt i varetekt i fire måneder. El Alto er en fattig naboby til hovedstaden La Paz, og mange av studentene tilhører aymara-urbefolkningen.

SLOVAKIA

Protest mot politisk styring

■ Kunnskapsdepartementet i Slovakia har foreslått en lovendring som vil gi departementets representanter flertall i universitetsstyrene, skriver den slovakiske nettavisen Pravda. Universitetene frykter tapt frihet og autonomi og har varslet streik. Det er styrene som utpeker rektor, og universitetene står samlet i motstanden mot politiske utnevnelser. De frykter at forskere og studenter vil søke seg til andre land om endringen gjennomføres. Departementet forsikrer at målet er å øke kvaliteten, men vil samtidig stramme inn budsjettene.



FOTO: SANDRO CENNINI/UNSPASH

Et hackerangrep lammet NWO, forskningsrådet i Nederland, i nesten to måneder.

CANADA

Strid om ansettelser av urfolk

■ Stadig flere med urfolksbakgrunn får vitenskapelige stillinger og lederstillinger ved universitetene i Canada, skriver Toronto Tribune. Samtidig er det mange som slutter fordi de mener de får lite støtte og små ressurser til å oppfylle målene sine. Kritikerne mener også at universitetene ikke gjør nok for å undersøke om kandidatene faktisk tilhører urbefolkningen. Både USA og Canada har hatt flere tilfeller der universitetsansatte anklages for «etnisk juks», altså at personer som tilhører den hvite majoritetsbefolkningen, oppgir å tilhøre en minoritet for å oppnå fordeler.

NEDERLAND

FORSKNINGSRÅDET HACKET

Det nederlandske forskningsrådet NWO ble hacket 8. februar. Siden da har ingen utlysninger blitt offentliggjort, ingen søknader behandlet, telefonlinjene er nede, og e-poster blir verken lest eller besvart. Hackerne krever løsepenger for å frigjøre dataene de har kryptert, og siden NWO nekter å betale, har de begynt å offentliggjøre dokumenter på det mørke nettet. Den første offentliggjøringen inneholdt interne dokumenter om ansatte, men NWO kan ikke garantere at søkerens data er trygge.

ITALIA

Åpningstilbud på museene

■ Mange italienske museer tilbyr gratis inngang den første måneden når de åpner igjen etter å ha vært koronastengt, ifølge museumsorganisasjonen Nemo. Gjestene er stort sett lokale, siden det fortsatt er restriksjoner på innenriksreiser i Italia. Museene fikk åpne 1. februar, men mange har blitt stengt igjen i tråd med nye innstramminger. Nemo, nettverket for europeiske museumsorganisasjoner, har et nettsted med oversikt over hvilke land som har åpne museer.

Foreleserne var bedre før, og universitetet bygde kunnskap for samfunnets beste.
Men John Peter Collett vil ikke kalles nostalgiker.

Tradisjonsbæreren

Historiker **JOHN PETER COLLETT** i samtale med Bår Stenvik
Foto: Erik Norrud

– Jeg var for en tid siden på et skolejubileum. En av de klassekameratene jeg traff der, påsto at jeg hadde sagt på barneskolen at jeg skulle bli professor i historie når jeg ble stor.

Det slo da også til for gutten¹ som vokste opp i en liten bygd på Østlandet med foreldre som var interessert i slekts- og lokalhistorie. John Peter Collett fikk en karriere som professor ved Universitetet i Oslo (UiO), og fra i høst var han emeritus. Riktignok ble det ikke noen studier 1700-tallets Frankrike, slik han forestilte seg som barn. Da han innrullerte seg ved UiO i 1970-årene, ble han raskt fanget opp av Francis Sejersted.

– Av de lærerne vi hadde, var han virkelig inspirerende – en det var *flair* over.

– **Hva mener du med flair?**

– Når han foreleste, fikk du følelsen av å være med på noe stort. Han hadde en nimbus. Det var mange gode forelesere den gangen. Jeg tror kanskje vi ... jeg skal ikke si noe stygt om mine kollegaer i dag, men det var i alle fall ikke dårligere da enn nå.

– **Kan du utdype?**

– Forelesninger er kommet i vanry som noe gammeldags og rart. Men jeg hadde veldig utbytte av forelesningene da jeg var student. Foreleseren er jo den som presenterer faget. På mange måter *er* han faget. De fleste lærerne tok forelesningene veldig alvorlig.

– **Og Sejersted?**

– Han likte jo å opptre, du merket at han likte å beherske en scene. Min mor påsto at jeg ikke hadde godt av forelesningene hans, fordi jeg begynte å ligne på ham. Det var noen bevegelser med munnen, og jeg begynte også å *høres* ut som ham. Og så oppdaget jeg forsyne meg at flere andre av hans tidligere elever også holdt på på samme måten.

– **Personkultus har fått et dårlig ry i akademien, men hvis man ser universitetsfagene som praksisfag på linje med håndverkerfag – da gir det mening å finne en erfaren mester med en stil du liker, og så etterlikne den personens praksis og tenking?**

– Bravo, du har rett. Det er ett av problemene vi har med historiefaget i dag. Vi skal være opptatt av historiefagets teori. Men jeg har prøvd å

si at det *er* på mange måter et håndverksfag. Du kan godt forklare hva som ligger under, og vi kan godt si noe om forutsetningene. Men skal du lære historikerfaget, må du lære det som en håndverker. Du kan godt holde foredrag over møbelsnekkeriets teori og metode, men det blir ikke stoler av det – i alle fall ikke noen du kan sitte på.

Collett mener at historiefaget har fått et mindreverdigthetskompleks fordi det ikke er teoretisk nok – men at vitenskap egentlig handler om mye mer enn teori og forskning.

– Universitetets tradisjonelle rolle er å være en form for normerende instans: Hva kan du stole på, hva kan du være trygg på, hva er akseptabelt? Det er en prosess som består av mer enn å finne på nye ting. Undervisning er en måte å fortelle studentene hva vi står for, på. Det er egentlig en veldig konservativ rolle. Vi må tenke gjennom hva vi står for, og hvordan vi er kommet dit.

– **En tradisjonsbevarende funksjon?**

– Kanskje særlig i historiefaget. Mye av det Francis skriver, må forklares som opposisjon til Jens Arup Seip. Mens forfatterskapet til Seip var en kommentar til Halvdan Koht. Koht sine skrifter var en kommentar til Ernst Sars. Den tolkningen vi har i en gitt tid, vil alltid være en kommentar bygget på tolkninger som går forut – i en uendelig dialog.

– **Jeg får assosiasjoner til folk som mister korttidshukommelsen og ikke husker hva de gjorde noen timer tidligere. De kan jo ikke fungere, fordi de mister kontinuiteten. Er det sånn vi blir som samfunn, uten tradisjonsbevissthet?**

– Ja. Hvis kontinuiteten blir borte, mister man orienteringsevnen. Jeg jobbet i mange år med universitetshistorie, og det vi fant ut, er at på mange måter *er* universitetet sin historie. Vi skaper ikke hele tiden universitetet på nytt om igjen, ut fra rasjonelle overlegninger. Vi sitter her fordi vi har havnet i en situasjon bestemt av det som er gått foran.

Collett mener synet på kunnskap har endret seg siden han først kom til universitetet.

– Nå er det en tendens til at vi måler kunnskap i din evne til å gjengi det du har lest. Kunnskap blir noe mekanisk. Grunnsynet er at man er det samme mennesket gjennom hele utdannelsen, bare med påfyll av mer kunnskap. Mens dannelse er blitt noe gammeldags og rart – folk tror det handler om bordmanerer.

– **Hva var det før?**

– Den gangen var det ikke bare snakk om å lære pensum – egentlig var jo universitetet fullt av motforestillinger mot å ha pensum i det hele tatt – poenget var ikke at du skulle lære disse tingene, men først og fremst å jobbe med deg selv gjennom faget. Bakgrunnen for all undervisning og sensur var å dyrke fram det selvstendige resonnement, at du skulle ha oversikten og gjøre stoffet til ditt eget. Å bli en annen enn da du begynte på studiet.

– **Ikke fakta og teori, men det du kan gjøre med kunnskapen – altså praksis?**

– Ja, og det er kanskje aller viktigst i humaniora, for vi har ikke noe teknologi. Vi skal ikke bruke kunnskapen til å åpne opp hermetikkbokser.

– Du kan godt holde foredrag over møbelsnekkeriets teori og metode, men det blir ikke stoler av det.

¹ John Peter Collett, født 1953. Aktiv på høyresiden i politikken fra skoleårene av, med mange tillitsverv ved universitetet, Norsk Studentunion, Student-samskipnaden i Oslo gjennom mange år. Professor i historie ved Universitetet i Oslo (emeritus fra høsten 2020), med fagområdet moderne historie og blant annet universitets- og utdannelsehistorie på 1800- og 1900-tallet.

■ Det får paradoksale utslag at historikere bare belønnes for spesialisering, mener John Peter Collett. – De store historiske linjene overlates til populærvitenskap og journalister, mens akademikerne skriver artikler som veldig få leser.



– Kanskje fordi du selv er teknologien?

– Nettopp. De fleste humanister bruker seg selv resten av livet som sitt eneste verktøy. Det betyr også at det vi driver med, ikke har noen verdi hvis ingen bruker eller leser det.

Collett peker på reformene² rundt tusenårsskiftet som en tid da et nytt kunnskapsideal ble knesatt.

– Alle honnørordene fra New Public Management er der. Men praksis ble mye mer innrettet mot kontroll: Har du gjort dette, har du levert disse tingene? I gamle dager sa vi: «Vi har eksamen om et år eller to. Jobb framover mot det målet under eget ansvar.» Men det ble vanskelig for studentene. Jeg har forståelse for det, jeg er ikke noen nostalgiker. Studentene er ikke fra noen utvalgt elite, og vi må møte dem der de er, og ta ansvar for dem slik de kommer ut av skolen. Men noe gikk tapt.

– Hva da?

– Det jeg var fornøyd med som fersk student, var at vi ble *ferdige* med skolen og fikk lov å tenke store tanker, å bli invitert inn i et fellesskap der vi var opptatt av de store og viktige spørsmålene. Nå er universitetet blitt mer skole, og studentene blitt mer elever.

– **Er det prisen å betale for økt tilgjengelighet? Før hadde studenter fra eliten lettere for å finne seg til rette i friheten. De gamle strukturene hadde vel også en tendens til å reproducere sine egne maktforhold, der de gamle foreleserne fant disipler som lignet på seg selv?**

– Det har blitt mye verre nå. Det har jo alltid vært sånn at noen tar tak i deg og drar deg inn i ting, og jeg skal ikke klage: Da jeg var nesten ferdig med mitt hovedfag, kom Francis Sejersted og sa: «Nå må du levere, for vi har et prosjekt vi vil ha deg med i.» Men om du ser på hvem som gjør karriere nå i dag, er det styrt av konkurranser mellom forsknings-entreprenører om hvem som får mest penger, og det oppmuntrer til at de skaper kloner av seg selv. Systemet nå sier at hvis du prøver deg på akademisk karriere og ikke har støtte hos en tsar som har fått penger til prosjekt fra Forskningsrådet, så har du ikke en sjanse.

Selv ikke for historikere, som har seg selv som sitt eneste verktøy?

– Nei, nå er det så å si umulig for én person å gjøre noe alene. De aller fleste stipendiatstillingene følger med prosjekter som har oppnådd støtte fra eksterne kilder. Som ellers må du regne med å formulere et forskningsprosjekt som skal opp til et research council og konkurrere med en halv million andre pengesvake humaniorafolk i Europa.

For noen år siden havnet Collett i avisene³ da han reiste spørsmålet om hvorvidt det var problematisk at stadig flere forskere i Norge kommer fra utlandet. Også da var det universitetet og kunnskapens funksjon som var bakteppet.

– Jeg sier ikke noe stygt om folk som er ansatt fra utlandet. De er bra folk. Men det oppstår et problem med relevans hvis dette er folk som stort sett publiserer i tidsskrifter i andre land, om ting som ikke har med Norge å gjøre, og som ikke når ut til en norsk allmennhet. Det er ok i seg selv, men er det noe som gjør nytte for seg i norsk sammenheng?

– **Altså et spørsmål om hvorvidt universitetets rolle er å dyrke fram kunnskap i en løstrevet form, eller om det også skal ha en nasjonsbyggende funksjon?**

– Fram til 200-årsjubileet til UiO i 2011 ledet jeg et svært forskningsprosjekt der vi så på lange perspektiver: Vi skrev 4500 sider om universitetet som starten på den norske nasjonen, fra før 1814, og som sentral og nasjonsdefinerende institusjon i nyere historie. Den norske nasjonen er ikke en så verst prestasjon, det er et flott sted å bo som mange misunner oss, og vi utdannet altså dem som fikk det til. Men så kommer vi til jubileet, og det ble valgt en ny rektor, Ole Petter Ottersen, og nå skal vi være

² Kvalitetsreformen fra 2003 fjernet de gamle mellomfags- og hovedfagsgradene og erstattet dem med bachelor og master, og etablerte et «mer forpliktende forhold mellom institusjon og student og undervisnings- og vurderingsformer som legger til rette for tettere oppfølging av studentene og løpende tilbakemelding om status for læringsarbeidet».

³ Håkon Gundersen, Morgenbladet, 7. oktober 2016: «Import og hjemmeavl på historisk institutt»



et ledende forskningsuniversitet i verden, i konkurranse med Harvard og andre, på rankinger. Kanskje kan vi stige til plass nummer 152, greier vi 151 er det enda bedre, men er dette noe som gjør oss betydningsfulle? Og skulle vi skrevet i 2011 om «epokegjørende verdensledende forskning» i Norge, ville det ikke blitt 4500 sider om en *institusjon*, men et tynt lite hefte om noen få personer.

– **Så spørsmålet er hvem vi er relevant for, og hvem vi sammenligner oss med?**

– Hvorfor har vi et universitet i Norge? Hvorfor bruke ressurser lokalt her? Vi har god råd, så vi kan bare sende alle våre flinke kandidater til Harvard? Det oppdaget til og med Frp en gang.⁴

– **Det ville være en veldig uselvsk ting å gjøre: å sende våre beste folk ut i verden for å gjøre nytte der?**

– Ja, om de ikke kommer tilbake igjen. Men hvis du ser på hva som skjedde etter krigen – da var vi akterut på teknologi. De som startet forskningsrådet og NTH, sendte folk til USA i stort antall, og de kom tilbake. Og de bygget norsk industri og norsk forskning.

– **Nå snakker du om et universitet som bygger nasjonen, velferdsstaten og industrien. Et universitet som har et mål. Men du har jo i en spalte i Forskerforum vært skeptisk til strategiplanen for 2030, nettopp fordi den har et mål – i dette tilfellet om å bidra til det grønne skiftet?**

– Det grønne skiftet er sikkert fint det, og jeg er ingen klimaskeptiker. Det jeg sa, var at det er bra at studentene tenker selv.

– **Har ikke universitetet alltid hatt føringer, men i form av en underforstått common sense om at industrivekst og økonomisk vekst er av det gode, uten forbehold. Mens nå viser realitetene at prioriteringene må endres?**

⁴ Himanshu Gulati, formann i Fremskrittspartiets Ungdom (FpU), Universitas, 6. februar 2013: «Send de beste til eliteuniversiteter»



■ John Peter Collett siterer Fridtjof Nansens reaksjon på et tidlig krav fra daværende rektor Brøgger om konkurranse mellom forskere: «Videnskapsmenn er ikke veddeløpshester.»

– Jo, du kan si det. Men det er spørsmål om hvordan du ordlegger deg også. Hvis du skal se på universitetets historie, så dyrket vi det rettroende i mange hundre år, i form av teologi, som bestemte hva som var moralsk. Men så sluttet vi med det og bygget en vitenskapelig kultur basert på åpenhet – der du er villig til å gå inn i en diskusjon om premisser, om mål og midler. Hvis vi flytter oss fra det, har vi lukket og forlatt noe av det som vi har sett på som en sentral verdi ved universitetet, og som var avgjørende for at de universitetsutdannede kunne spille en positiv rolle i samfunnet.

– **Så hva ville du skrevet i en strategiplan?**

– At vi er først og fremst opptatt av at de som forlater universitetet, har en holdning til kunnskap og hvordan den er bygget opp. Og at de har en grunnleggende etisk holdning til hvordan den kunnskapen skal brukes.

– I de siste årene har det vært mye snakk om etikk, eller snarere mangelen på den, innenfor ingeniørfagene. Store teknologiselskaper drevet av programmerere og økonomer har blitt beskyldt for å rasere offentligheten og uthule rettssikkerheten og selvråderetten fordi de ikke forstår seg på mennesker og samfunn. Kan det tenkes at humaniorafagene er blitt integrert for lite aktivt i samfunnsutviklingen?

– Dannelse er blitt noe gammeldags og rart – folk tror det handler om bordmanerer.

– Dette gjelder jo ikke bare ingeniørfagene. Psykologi kan brukes særdeles uetisk. Den amerikanske reklamebransjen sysselsetter mange psykologer. Facebook-sjef Mark Zuckerberg studerte for øvrig også psykologi, selv om han aldri tok eksamen.

– **Så hvor skorter det?**

– Det finnes to ulike måter å se på kunnskap på. Er kunnskap noe målbart – et patent eller et teorem? Eller er kunnskap noe som bæres av mennesker? Er det innovasjon eller tradisjon? Universitetet har historisk sett vært begge deler, under samme overbygning. Så har innovasjon blitt mer og mer prestisjefylt. Nobelprisen og lignende kåringer har gjort sitt, dernest tanken om at økonomien drives av innovasjoner, sånn som i Silicon Valley og MIT (Massachusetts Institute of Technology). Det blir mer og mer prestisje til den innovative delen, og det er der pengene kommer. Universitetet skal konkurrere om penger og prestisje.

– **Og da blir det mindre fokus på etikk, fordi etikk bæres av mennesker og ikke kan måles? Fordi kunnskapen skal ses som noe mer abstrakt og målbart?**

– Delvis gjøres det noen anstrengelser: Man finner noen sånne etikk-kurs som delvis er obligatoriske og delvis anbefales. Men etikk er ikke noe du lærer på et kurs. Du tilegner deg det gjennom å sosialiseres inn i et etisk fellesskap. Og da vi skulle gå over til bachelor-modellen, var alt som falt ut, nettopp basiskunnskaper om vitenskapelig praksis: filosofi, etikk, ex.phil. som krympet. Det ble mindre plass til å reflektere rundt seg selv. Det kunne universitetet satt på strategiplanen. Ikke at alle som kommer ut herfra, skal ha samme oppfatning om det grønne skiftet – men at vi skal reflektere rundt hva vi selv driver med, hvordan den kunnskapen vi har fått, er bygget opp, og hvilket ansvar vi har, når vi skal anvende den. ■



Må rippe opp i gamle sår

Glemte og gjemte krigshistorier kan dempe faren for nye konflikter i Europa. Det sier Kenneth Andresen, som har forsket på krigens virkninger blant annet på Balkan.

AV ANDREAS HØY KNUDSEN



Dosent Kenneth Andresen var major og presseoffiser i KFOR-styrken i Kosovo i 1999. Foto: privat

FORSKER: Kenneth Andresen, dosent ved Institutt for nordisk og mediefag, Universitetet i Agder, i samarbeid med forsker Abit Hoxha

PROSJEKT: RePAST – Revisiting the Past, Anticipating the Future

METODE: samfunnsvitenskapelig metode – kvalitative intervjuer og tekstanalyser

UUNNVÆRLIG VERKTØY: lokale medhjelpere og opptaksutstyr

Kenneth Andresen og forskerkollegaer fra åtte land har undersøkt hvordan Europas nære og blodige fortid påvirker samtiden. Gjennom det EU-støttede forskningsprosjektet RePAST har han studert hvordan muntlige historiefortellinger former befolkningens oppfatning av konflikter i fortid og nåtid. Andresen er særlig bekymret for ett av funnene i forskningsprosjektet: De som har opplevd konflikten selv, har det mest åpne forholdet til den.

– De som har fått historien fortalt, kanskje ensidig, har et mer fastlåst syn på konflikten og er mindre villige til å forsones seg med den andre siden. Det finnes et tidsvindu før man ikke lenge når fram til den generasjonen. Dette vinduet lukkes når de gamle etter hvert dør, påpeker Andresen. Han er overrasket over at de som har opplevd krig på kroppen, ikke er de mest bitre.

– Jeg tror de kjenner at de må forhindre at det skjer igjen, sier Andresen.

Gjennom prosjektet har han sett hvordan politikken er med på å skape et nasjonalt narrativ som utfordrer både balanserte historier og fortellingene fra øyenvitnene.

– Det er sterke krefter på hver side som holder fast på fortellinger for å rettferdiggjøre politiske handlinger og restriksjoner. Når stemmene som sier «never again», forsvinner, sitter vi igjen med disse politiske historiefortellerne, sier Andresen, som derfor mener nye stemmer med alternative fortellinger må få komme fram i offentligheten:

– De må ikke bare bli hørt, men også løftet fram.

Kamp om skolebøker

Det er tre år siden Kenneth Andresen og Abit Hoxha, forskerkollega ved Universitetet i Agder, gikk i gang med prosjektet. De var ferdige med feltarbeidet akkurat i tide til nedstengningen på grunn av pandemien. De hadde samlet inn lyd- og videoopptak fra Kosovo og Bosnia-Hercegovina, Irland og Nord-Irland, Spania, Kypros, Polen og Tyskland. Ifølge Andresen har det

– Albanske og serbiske barn som bor vegg i vegg, har fullstendig forskjellig framstilling av historien.

vært krevende å få fram historiene om krig og konflikt.

– Vi har måttet behandle temaet med varmsomhet fordi fortellingene stadig sitter i kroppen på intervjuobjektene våre, sier Andresen. Sammen med Hoxha, som selv flyktet med sin familie fra krigen på Balkan, har han gjennomført intervjuer i Kosovo. Der ble den albanske befolkningen angrepet av serbiske hærstyrker, som senere ble drevet tilbake av NATO og KFOR-styrken, hvor Norge deltok, og hvor Kenneth Andresen var med som presseoffiser på slutten av 1990-årene. Resultatet av operasjonene ble en fredstilstand hvor albanere og serbere har levd side om side i over 20 år uten å anerkjenne hverandre eller oppnå forsoning.

– Hvis du leser skolebøkene på Balkan, så er det en kamp mellom historier. Albanske barn og serbiske barn som bor vegg i vegg, har fullstendig forskjellig framstilling av historien. I Bosnia er det også forskjellige versjoner av massaker og overgrep, inkludert strid om antallet drept på hver side, sier Andresen.

RePAST har avdekket hvordan tradisjonelle

heltehistorier skaper et image og en identitet som gjør at de dominerer og usynliggjør andre fortellinger. Et mønster som går igjen i alle landene forskerne har undersøkt, er at kvinner ikke blir framstilt i helteroller.

– Vi fant en klar kjønnsforskjell, hvor kvinner blir framstilt som ofre, både etter overgrep og i krig, mens mennene blir gjort til helter, sier Andresen.

Felleskap under angrep

Som tidligere presseoffiser og ph.d.-student på Balkan har Kenneth Andresen et nært forhold til objektet han forsker på. I rollen som forsker ser han hvor lett det er å vinne sympati fra én side.

– Jeg har selv jobbet mest med kosovoalbannere, og jeg har sett de grusomhetene som ble begått mot dem. Samtidig må jeg prøve å forstå hvordan dette ser ut fra den serbiske siden. Den sto bak veldig mye av det som gikk galt på Balkan, og samtidig finnes det nå en serbisk minoritet som skal leve videre i Kosovo, i en skvis mellom Serbia og Kosovo, sier Andresen.



– Også vi nordmenn er veldig opptatt av vår nære historie, særlig andre verdenskrig.



Han ser klare politiske føringer bak at EUs forskningsprogram Horisont 2020 støttet RePAST-prosjektet.

– Flere land i Europa er i ferd med å fjerne seg fra en europeisk fellestanke, se bare på Polen eller Brexit. Horisont-programmet vil undersøke hva slags stemmer som utgjør motkrefter. Det er sterke motkrefter på Balkan og spesielt i Serbia som ville ha godt av å være i den europeiske familien, men de blir ikke tatt seriøst på det utenrikspolitiske nivået i EU. Det er en fastlåst og farlig situasjon, sier Andresen.

I Kosovo har forskerne avdekket en stor politisk frustrasjon som har vokst siden landet erklærte seg uavhengig i 2008. Landet har aldri lyktes med å bli anerkjent av EU, og nylig vant et venstreorientert parti med et nasjonalistisk tilsnitt rent flertall i nasjonalforsamlingen.

– Den internasjonale behandlingen av Kosovo har vært dårlig fra EUs side fordi Serbia med støtte fra Kina og Russland ikke vil anerkjenne Kosovo, noe som gjør at FN er helt låst i dette spørsmålet. Verken Kosovo selv, Serbia på vegne av den serbiske minoriteten i Kosovo, eller andre land er villige til å gå til krig, men hvem vet dersom ting ikke løser seg. Befolkningen i Kosovo er oppgitt og tenker at de må finne egne løsninger i stedet for å tro på det internasjonale, sier Andresen.

Vil støtte frie medier

I sluttrapporten fra forskningsprosjektet, som er ferdig i disse dager, forsøker forskerne å for-

utse framtiden og foreslår politiske grep for de studerte konfliktområdene. Andresen tror det er mye å hente fra prosjektet.

– Vårt materiale kan bidra med nye fortellinger som skaper samhold mellom grupper i befolkningen. Dette er fordi vi har forsket på både politisk retorikk, kunst og kultur, historiebøker og medier – inkludert sosiale medier, forteller Andresen. Han mener dagens teknologi med internett og sosiale medier gir et mye større potensial enn før til å skape dialog i Europa. Samtidig må de frie mediene styrkes.

↑ Medieforsker Kenneth Andresen ved Universitetet i Agder vant i konkurranse med over 60 konsortier i Horisont 2020 for å forske på europeisk integrasjon. Foto: Andreas Høy Knudsen

↓ Forskerne i RePAST-prosjektet har gjort kvalitative intervjuer med øyenvitner fra krigshandlinger i flere land, blant annet Hellas, Spania, Kosovo og Polen. Foto: RePAST



– Mange har et negativt syn på de tradisjonelle mediene og orienterer seg derfor mot sosiale medier. Vi anbefaler EU å støtte og styrke de frie mediene, sier Andresen.

Også i Norge

Selv om Norge ikke ble studert gjennom EU-forskningsprosjektet, har Forskningsrådet bevilget såkalte forsterkningsmidler i millionklassen til å spre funnene her hjemme.

– Også vi nordmenn er veldig opptatt av vår nære historie, særlig andre verdenskrig. Se på hvordan Marte Michelets bøker eller tv-serien Atlantic Crossing har trigget oss. Hvilken frihetsgrad en kunstner har til å fortelle sin versjon om hva Hjemmefronten visste, det er akkurat den type debatt vi møter i de landene vi har studert i RePAST-prosjektet, sier Andresen. Han påpeker at det til stadighet dukker opp historier som gjør at «faktabasert historie» må omskrives.

– Det å rippe opp i – eller det noen vil kalle å snakke ærlig om – historien, det er veldig viktig, mens andre sier at nå må heltene få fred. Jeg kan godt skjønne reaksjonene, men samtidig er det så utrolig viktig å få fram det som skjedde, både med norske jøder og med andre ting som er ubehagelige. I Norge tok det 70 år, på Balkan er det nå 30 år siden krigen, sier Andresen.

Spill og apper

I tillegg til å publisere ny kunnskap i vitenskapelige tidsskrifter leverer Andresen og kollegaene et digitalt spill for skoleverket og en applikasjon for «dark tourism» til turistnæringen. Blant annet skal en mobilguide til Kosovos største by Prishtina gjøre det mulig å spasere fra sted til sted og lese historier om hendelser fra krigen.

– På internett er det så enkelt for publikum å finne informasjon om den ene og den andre siden, falske nyheter eller ikke. Hvis vi kan bruke spillteknologi til å formidle noe balansert, så virker det, sier Andresen. Han kaller det «en veldig utfordring» for en forsker å skulle engasjere seg bredt og samtidig holde tråden. På den andre siden er det snart umulig å få en større bevilgning fra EUs rammeprogrammer uten å ha med ikke-akademiske partnere i prosjektet. RePAST tok med et dansk dataspillselskap og en gresk utvikler for å lage «dark tourism»-appen. Innholdet må imidlertid forskerne levere.

– Kommer du i den klassiske spagaten mellom forskning og ikke-vitenskapelige krav?

– Det akademiske *må* vi uansett gjøre, men så er spørsmålet hvordan vi kan gjøre forskningsresultatene tilgjengelige for skoler, foreninger som har med barn og unge å gjøre, og for turismeindustrien. Dette er forskningspolitikk. Hvorfor kan det ikke ha status på linje med publisering å få fram god formidling om temaer som angår oss alle? Vi møter jo alle konflikter i samfunnet, og historie er et fag som finnes i skolen. ■



↑ Forsker Abit Hoxha fra Universitetet i Agder intervjuer en journalist i Mitrovica i Kosovo. Broen i bakgrunnen utgjør skillet mellom den kosovoalbanske og serbiske befolkningen i byen. Foto: privat

↓ Kenneth Andresens forskning på Balkan har fått mye oppmerksomhet lokalt. Her intervjues forskeren av tv-stasjonen RTK i Kosovo. Foto: privat





PLANTERIKET

- a) Kva er det som får styrken sin målt i scovillegradar?
- b) Kva for vekst blir med ei fellesnemning knytt til dei amerikanske universiteta Brown, Cornell, Columbia, Dartmouth, Harvard, Pennsylvania, Princeton og Yale?
- c) Kva er namnet på denne skjønneheita, som er fylkesblom i Møre og Romsdal og kommunebloom i Valle i Setesdal?



FOTO: BANANGRAUT, CC BY-SA 3.0

- d) Kva for tre bjørkeartar – der som ein ikkje reknar fjellbjørk som eigen art – veks i Noreg?
- e) Kva heitte skipet som nådde den amerikanske austkysten 11. november 1620 med ei gruppe engelske familiar, kjend som pilegrimane, om bord?

SPANIA

- a) Kva år vart Juan Carlos I konge av Spania, to dagar etter at diktatoren Francisco Franco hadde døydd?

b) Kva for dyr er dette?

- c) I kva for studentby 200 km vest for Madrid finn vi det eldste universitetet i den spanskaltalande verda?
- d) Kvifor vart rapparen Pablo Hasél fengsla i februar, noko som har gitt opphav til store protestar i Barcelona?
- e) Kva heiter midtbanespelaren som vart matchvinnar i finalen då Spania vann fotball-VM i 2010?



FOTO: TASNIM NEWS AGENCY, CC BY 4.0

SLITASJE

- a) Kva er minstekravet til mønsterdjupn i vinterdekk på køyretøy under 3500 kilo?
- b) Ved kva for utdanningsinstitusjon har ein instagramkonto den siste tida delt ei rekke studentinnlegg om høgt arbeidspress, tøffe tilbakemeldingar og dårleg psykisk helse?
- c) Kva for omgrep blir brukt både om (geologisk) oppmaling av stein, om havslitasje på kystline og i odontologien om pusseskarar på tenner?



FOTO: I. CHELL HILL, CC BY 2.5

- d) Kva kallar vi læra om friksjon og slitasje, danna ut frå det greske ordet for å gni?
- e) Kva for politiskar vart sjukmeldt 31. august 1998 og diagnostisert med depressiv reaksjon?

HOLMLIA-DRAPET

- a) Mor til Benjamin Hermansen døydde i 2019, kort tid etter å ha fått Kongens fortene-temedalje. Kva heitte ho?
- b) Joe Erling Jahr vart dømd til 18 års fengsel for drapet på Benjamin Hermansen. Kva for konstallasjon av far og son forsvarte han i retten?
- c) Kva år skjedde drapet?
- d) Kva for verdsstjerne dediserte seinare same året sitt nye album til Benjamin?
- e) Kven skreiv følgjande i låta «Kunsten å være inder»: «Så før jeg slutter la meg si enda en ting til / Drep meg for fargen min og skap en Benjamin til?»



FOTO: TOBIASMT06, CC BY-SA 4.0

PLANTERIKET

- a) Chili
- b) Eføy (Ivy League)
- c) Bergfrue
- d) Vanleg bjørk (dunbjørk), dverg-bjørk og henggebjørk
- e) Mayflower

SPANIA

- a) 1975
- b) Pyrenearengemse, eller berre gemse
- c) Salamanca
- d) Han er dømd for å ha fornærma kongehuset og glorifisert terrorisme.
- e) Andrés Iniesta

SLITASJE

- a) 3 millimeter
- b) Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (AHO)
- c) Abbrasjon
- d) Tribologi
- e) Kjell Magne Bondevik

HOLMLIA-DRAPET

- a) Marit Hermansen
- b) Tor Erling og Trygve Staff
- c) 2001
- d) Michael Jackson (*Invincible*)
- e) Karpe Diem (som gruppa då heitte)

**TERJE WAHL**

Medlem av Forskerforbundet ved Norsk romsenter

STILLING: avdelingsdirektør for forskning og jordobservasjon**UTDANNING:** cand.scient. i matematikk ved Universitetet i Oslo**KARRIEREMÅL:** å få til en god avrunding etter lang fartstid ved romsenteret

– Jeg er romalderen

Terje Wahl var tolv år da Neil Armstrong og Buzz Aldrin landet på månen. Siden ble det hans karrierevei.

– Du jobber i avdelingen for forskning og jordobservasjon. Hva går det ut på?

– Jordobservasjon innebærer å måle og observere jorda fra satellitter. Det kan være alt fra værvarsling, fiskerioppsyn og havnivåstigning. Norsk romsenter utfører ikke forskningen selv, men vi sørger for at norske romforskere får de fineste oppgavene på Mars, eller at havforskere har de beste satellittene å jobbe med.

– Hvordan går det med norsk romforskning for tiden?

– Det er virkelig en glanstid. Norske romforskere var nylig på forsiden av de prestisjefylte tidskriftene Science og Nature, og det er kjempestort at det ruller en norskbygget radar på Mars.

– Hvordan tror du romfart vil utvikle seg i framtiden?

– Da jeg vokste opp, var alle satellitter eid av stater. I dag eies halvparten av satellittene i bane av Elon Musk. Det handler ikke lenger kun om forsvar, klima og miljø, men om business. Romfart veves inn i samfunnet, akkurat som jernbane og flytrafikk.

– Hvordan havnet du i bransjen?

– Jeg var tolv år da den første astronauten landet på månen, og jeg er født samme år som den første satellitten ble skutt opp. Jeg er romalderen.

– Den europeiske romfartsorganisasjon søker nye astronauter for tiden. Frister det?

– He-he nei, ut fra utlysningen å dømme er jeg litt for gammel og nærsynt.

– Hva er den viktigste boka i ditt akademiske liv?

– *The Media Lab – Inventing the future at M.I.T.* av Stewart Brand med det berømte slagordet «Demo or Die»: Forskere og teknologer må hele tiden ha noe nytt å vise fram.

– Hvis du kunne jobbet ved en annen institusjon, hvor som helst i verden. Hvor ville det vært?

– MIT Massachusetts Institute of Technology, som utvikler noe av den råeste teknologien. Rett over gata ligger Harvard, med sterke samfunnsfaglige forskningsmiljøer.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– Hjemmekontorpulten ligner på kontorpulten og på desktopen på PC-en. Det er mye papirer på bor-

det og mange åpne dokumenter på skjermen.

– Hvis du skulle valgt en annet fagfelt, hva ville du valgt?

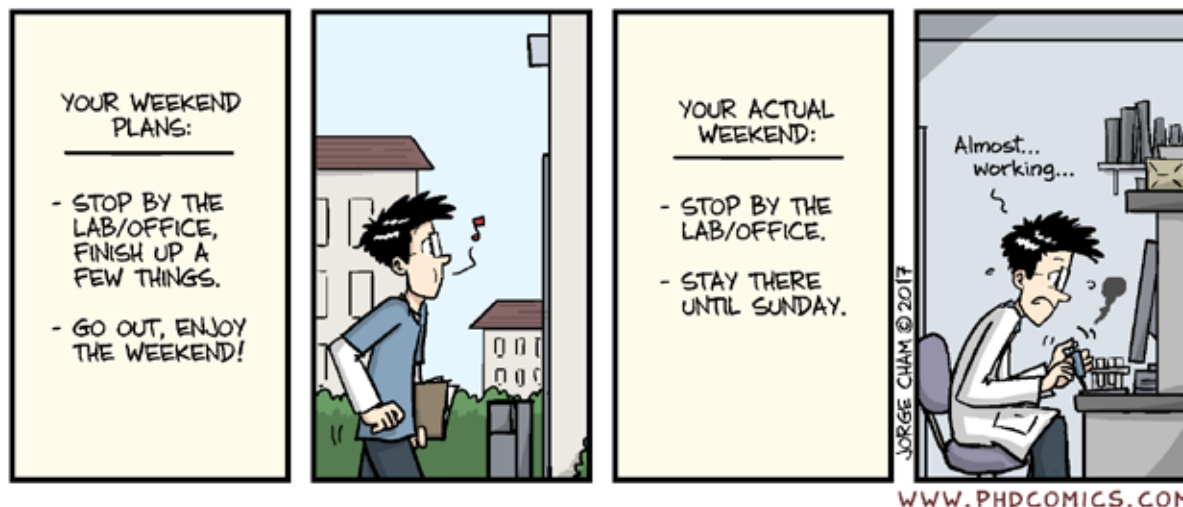
– Gjerne idéhistorie. Vi er ikke bare teknologer, vi er også mennesker i et samfunn.

– Hva hadde du gjort hvis du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

– Jeg ville sagt at ikke all forskning kan settes ut på anbud.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

PhD Comics



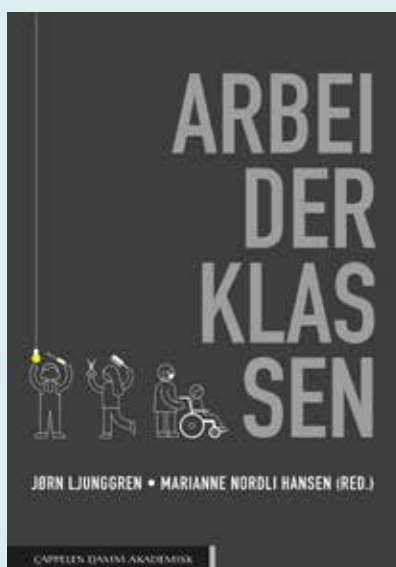
WWW.PHDCOMICS.COM

Kampen i de usynlige klassene

En betimelig og svært viktig bok som løfter frem detaljer om den usynlige arbeiderklassen på en måte som er øyeåpnende.

I noen tiår har offentligheten vært fylt til randen av fyndord om verdien av «human kapital», kunnskapssamfunnet og fleksible arbeidsmarkeder, innbakt i en Silicon Valley-drevet teknologioptimisme. Fra et høyst personlig, avislesende ståsted har klasseperspektivet samtidig rukket å bli en omtrent usynlig størrelse i det offentlige ordskiftet, også i Norge. Rundt årtusenskiftet påpekte forskeren Marianne Gullestad at samfunnsdebatten beveget seg bort fra sosial klasse og mot diskusjoner om kjønn og etnisitet, og det fikk hun jo rett i. Til tross for fokus på aspekter som kjønnsforskjeller, arbeidsvilkår for «fremmedarbeidere» og innvandrere – og diskusjoner om skattesystemet – har klasseperspektivet i stor grad manglet i det offentlige ordskiftet. En mulig forklaring er kanskje nettopp at «arbeiderklassen» er en betraktelig mer heterogen størrelse som en tradisjonell forståelse ikke kan gripe om. Oppsplittingen gjør også at ulike deler av de arbeidende klassene kan settes opp mot hverandre – og rydder veien for ganske mørkeblå og brune politiske krefter. Elitens representanter kler seg i skiftende ham og utnytter nettopp denne mangelen på klassens egen, samlende forståelse av seg selv.

Hvis vi – som jeg gjør – antar at det er i arbeiderklassens (og ikke nødvendigvis middelklassens) vilkår at den norske selvforståelsen ligger (eller normativt bør ligge), er det en utfordring at det blir vanskeligere å beskytte seg mot angrep eller nedbygging av denne klassens status og muligheter om den ikke lenger finnes som én størrelse. Uten at jeg er samfunnsforsker, synes det for meg som at den norske selvoppfattelsen om likhets-samfunnet får seg en solid kilevink når ny forskning fra Statistisk sentralbyrå viser at de



JØRN LJUNGGREN og
MARIANNE NORDLI HANSEN (red.)
Arbeiderklassen
Cappelen Damm Akademisk, 2021
494 sider
Veil. pris: kr 549

økonomiske forskjellene i Norge er svært lik forskjellene i USA – og at dette er noe vi burde skrike høyt opp om. Dessuten synes det klart at den pågående pandemien ettertrykkelig deler samfunnet langs tydelige klasselinjer: utsatte yrker, førstelinjearbeidere, trangbodde bydeler, service-økonomiens mindre aktører. Alle disse får sin stemme i boken, selv om løsarbeiderne i kulturlivet også burde vært gitt større plass. At det er innvandrere, lavtlønte, kvinner og midlertidig ansatte som rammes når det kapitalistiske systemet viser sin iboende skjevhet, gir oss all grunn til å tenke deres skjebner som sammenknyttede.

Dermed: *Arbeiderklassen* er et prisme som gjennomlyser disse perspektivene – og flere til. Boken bør være obligatorisk lesning for

både politikere og journalister (til både venstre og høyre) og for alle oss andre som ønsker å forstå ikke bare arbeiderklassens utvikling, men i realiteten hele det norske samfunnets utvikling de siste tiårene. Boken er en oppvisning i sosiologisk samfunnsforskning på høyt nivå. De 21 kapitlenes til sammen 27 forfattere (med hovedtyngde i Oslo) spenner fra gode teoretiske innføringer om sosiologisk klasse-tenkning og faktagrunnlag i form av tabeller og figurer (lønn, likestilling, innvandring, helse, dødelighet) til finskårne dypdykk i spesifikke arbeidslivsformer (fragmenterte fellesskap, transnasjonale arbeidere, oljenæringen, bygd mot by, yrkesstolthet hos butikkansatte – og en sosiologisk studie av holdninger blant Oslo-ungdommer).

Det store materialet boken dekker, er både tankevekkende og svært opplysende. Personlig er det kanskje derfor de kapitlene som handler om *usynlighet*, som gir meg en bedre forståelse for mine egne svakt funderte tanker om arbeiderklassen som størrelse – og som samtidig er et varsko om at en snikende amerikansk-lignende forakt for massemediene holder på å slå rot nettopp i denne usynligheten også i Norge. Medienes neglisjering av klasseanalyser og -perspektiv tas opp som et eget tema i boken, og intervjuer med flere redaksjonsmedarbeidere i flere sentrale pressemiljøer i Norge er både selvutleverende og opplysende. En kort oppsummering av en undersøkelse fra Sverige fra 2018, som fant at «bare fire prosent av alle de menneskene vi møter i nyhets- og faktaprogrammer på svensk TV, tilhører arbeiderklassen» og når «de første ble synlige, ble arbeiderne framstilt som mindre viktige, mer passive og endimensjonale», setter problemet på spissen: Det kan klappes, både i hender og på skuldre, men når hendene i neste øyeblikk legges over ørene for å unngå å høre hva arbeideren har å si, så bør vi kanskje sitte på dem en stund og heller lytte. Kunnskap er makt heter det, og i dette tilfellet bør kunnskapen fordele den.

AV KJETIL VIKENE

«Boken er en oppvisning i sosiologisk samfunnsforskning på høyt nivå.»

Podkast som bok

Kunnskapsrikt, skravlete og noe uforløst om tidens viktigste nye teknologi.

THOMAS HYLLAND ERIKSEN
Appenes planet. Hvordan smarttelefonen forandret verden
Aschehoug, 2021
270 sider
Veil. pris: kr 399

Denne boken er til fordi Thomas Hylland Eriksen har smarttelefon. Hylland Eriksen liker teknologiske duppeditter og å lære



nye ting. Han tilbringer, ifølge ham selv, en god del tid på Wikipedia. Hylland Eriksen er også en mann som liker å finne ut av hvordan ting virker i verden. Det naturlige da, i smarttelefonens tid, er å starte en samtalepodkast. (Jeg klandrer ham ikke, jeg har gjort det samme selv.) Hylland Eriksen tilbrakte to sesonger av podkasten sin med å snakke med folk om smarttelefonens fremvekst og virkning i verden, følte et behov for å rydde i tankene, og resultatet er denne boka.

Denne ryddingen tar form av et sett med korte kapitler der Hylland Eriksen setter opp begrepspar (som global/lokal, da/nå, smart/dum, forvirrende/ordnende) og utforsker smarttelefonens felt mellom disse. Om det at boka føles skravlete og noe gjentakende skyldes dens fødsel i podkastens tegn eller denne organiseringen, kan jeg ikke si for sikkert. Sannsynligvis, som Hylland Eriksen kanskje selv ville sagt, er sannheten et sted i midten. En del av begrepsparene (som global/lokal, her/der og nær/fjern) er nemlig om ikke overlappende, så i det minste nært forbundet. Dette gjør at noen poenger kommer flere ganger, slik de kanskje ville gjort i en samtale. Poenget med at en sivilisasjon som er besatt av hastighet, aldri vil få nok av den, kommer på side 28 og igjen på side 208, at unge mennesker i Kina opplever at de for første gang får privatliv takket være smarttelefonen, på side 87 og

igjen på side 187, at du alltid er universets midtpunkt på Google Maps på side 50, 55, og igjen på side 111.

Nå er alle disse tre gode poenger. Særlig det andre, om kinesiske ungdommers økte frihet, er koblet til det som ser ut til å være et av Hylland Eriksens hovedanliggender i denne boka. Det er med vilje han har kalt boka *Appenes planet*. Som den sosialantropologen han er, så vil han sammenlikne. Og han har rett i at mobiltelefonens standardisering – at vi alle bruker de samme eller liknende apper – og i alle fall liknende hardware – gjør det lett å sammenlikne hva vi bruker dem til. Og det er her boka yter fruktbar motstand for meg. Hylland Eriksen har lest alle de standard kritikkene av hvordan smarttelefonen har forandret vår verden, her oppe i nord. (Vi har mindre sex, ifølge Jean Twenge, vi overlater alt vi er til storebrors fetter i Silicon Valley, ifølge Evgeny Morozov, smarttelefonen endrer barns hjerner, ifølge Bjørn Gabrielsen). Hylland Eriksen er ikke uenig med disse, men han vil gjerne supplere med hvordan smarttelefonen har virket på det uregulerte arbeidslivet i Kinshasa, og flyktningers evne til å orientere seg på flukt og i leire, holde kontakt med familie og venner, og skape nye kontakter i nye situasjoner.

«Det er med vilje han har kalt boka *Appenes planet*. Som den sosialantropologen han er, så vil han sammenlikne.»

«Ny teknologi er forstørrelsesglass og katalysatorer», skriver Hylland Eriksen, «men det er først i ettertid at du oppdager hva den forstørrer og akselererer.» Han var ambivalent til smarttelefonen da han begynte boka, og er ikke mindre ambivalent i konklusjonen. Men det er nok fordi spørsmålet om «hvordan smarttelefonen [har] forandret verden», ikke på noen måte kan reduseres til *til det bedre* eller *til det dårligere*. Svaret er *fundamentalt*. Så hvilken innvirkning den har på ditt liv, kommer helt an på hvor du befinner deg i samfunnsordenen.

AV IDA JAHR

Romfolkets holocaust

Rundt Zolo Karoli korte liv fortelles historien om romfolkets skjebne. Men det blir for fragmentarisk.

MARIA SCHWALLER ROSVOLL
Zolo Karoli. En europeisk historie
Cappelen Damm, 2021
206 sider
Veil. pris: kr 399

I 1927 fikk Norge en lov der det het at «sigøynere skal nektes adgang til riket». Slik var nasjonen vår med på å besegle skjebnen til



vel en halv million romer, som endte sine liv i holocaust, eller porajmos, som er romfolkets betegnelse på utryddelsen.

60–70 av disse menneskene var «våre».

Historiker Maria Schwallers Rosvoll er en av dem som har forsket mest på norske rom og deres historie. At hun nå har gjort Zolo Karoli til representant for et helt folks skjebne, er tilfeldig, ifølge henne selv. Men han kunne vært hundre år i år, født i Norge i mars 1921, død i en av de tyske leirene, 24 år gammel. Fram til han og familien ble tatt av nazistene i november 1943, hadde de flakket mellom Norge, Belgia og Frankrike, men stadig vært jaget, for ingen ville ha med slikt folk å gjøre.

En av de største utfordringene i Rosvolls arbeid er det svake arkivmaterialet. Som hun skriver: «Rom skriver [selv] sjelden eller aldri bøker.» Vanligvis brenner rom eiendelene etter sine døde, og de snakker lite om den som har gått bort.

Derfor blir rettsmyndighetenes arkiver hennes viktigste kilder når hun forsøker å pusle sammen bildet av et menneske få ville vite av. Zolo Karoli får sin egen mappe hos det belgiske politiet da han er femten år gammel. Da er han tiltalt for drapsforsøk, trusler og vold mot politiet. Tiltalen blir henlagt, og hva som egentlig skjedde, får vi ikke vite. Etter hvert blir det litt mange slike løse, tynne tråder i fortellingen om Zolo Karoli. Jeg blir sittende og lure på så mye

underveis: Hvordan klarte de seg egentlig økonomisk? Vi hører stadig om hvordan de må selge hester og vogner for å få ut penger, men hvordan klarer de å kjøpe dem tilbake? Hva med ungene – finnes det et liv for dem utenom familiene, noen skolegang? Og ikke minst: Hva drømte romfolket egentlig om selv?

«Rosvolls forsøk på å skrive fram historien til en nærmest identitetsløs person er prisverdig og viktig, men historien om Zolo blir hengende litt for mye i løse lufta.»

Rosvolls materiale er fragmentarisk og mangelfullt, og på et vis er det jo akkurat det boka handler om: hvordan vi har fortiet og visket ut historien til et helt folk. På den andre siden finnes det etter hvert en del kunnskap. Rosvoll selv var en av bidragsyterne til boka *Nasjonale minoriteter og urfolk i norsk politikk fra 1900 til 2016* (anmeldt i Forskerforum nr. 6/2017), og her ble et bredere bilde av den norske rompolitikken tegnet opp. Jeg skulle ønske mer av dette var blitt med videre inn i historien om Zolo Karoli, gjerne også utvidet til å favne flere nasjoners rompolitikk. Rosvolls forsøk på å skrive fram historien til en nærmest identitetsløs person er prisverdig og viktig, men historien om Zolo blir hengende litt for mye i løse lufta.

Allerede fra første side vet vi hvordan det ender med Zolo: i det grufulle, i det helt utilgivelige. Det reisende romfolket i mellomkrigstiden framstår som et tannhjul som ikke passer inn i det vestlige, moderne urverket, der det å hegne om nasjonalstatens grenser anses som det viktigste. Den anti-romske retorikken fra framstående enkeltpersoner før og under krigen fikk ingen følger i rettsoppgjøret, og først i 1956 fikk «utenlandske sigøynere» igjen adgang til riket. Og fortsatt gnisser og skurrer det. Vi diskuterer tiggeforbud og om folk skal få benytte offentlige toaletter til å vaske seg. Lærte vi noe av porajmos?

AV SIRI LINDSTAD

Forskning for landets ære

Koronavaksiner er bare ett eksempel på at forskning kan gi nasjonal prestisje. Men hensynet til internasjonalt omdømme må ikke få føre forskningen på avveie, skriver Tore Li.

Etter koronapandemiens utbrudd oppstod det et kappløp om å være først med en effektiv vaksine. Konkurransen har ikke bare foregått mellom forskningsinstitusjoner og bedrifter, men også mellom nasjoner. Det forsknings- og utviklingsmiljø og det land som kom først med en effektiv koronavaksine, ville ikke bare høste store økonomiske gevinster, men også oppnå betydelig heder og ære. Naturlig nok – og heldigvis – har helsemessige og økonomiske faktorer i vid forstand vært de viktigste drivkreftene bak vaksineutviklingen. Imidlertid ser vi at også nasjonal prestisje har vært en viktig faktor.



AV TORE LI, dr.philos.
i forskningspolitisk
historie

Kampen om å være først

I juli 2020 meldte et statlig eid kinesisk farmasiselskap at 30 ansatte, inkludert toppsjefen, hadde vært med på å teste selskapets nyutviklede vaksine – før den var godkjent av myndighetene for testing på mennesker. Dersom Kina kom først med en effektiv koronavaksine, ville dette befeste landets posisjon som en fremvoksende supermakt på forskningsområdet.

Den 11. august 2020 forkynte Russlands president Vladimir Putin med brask og bram at landets helsemyndigheter som de første i verden

hadde godkjent en russisk-utviklet koronavaksine for allment bruk. Russiske myndigheter ga vaksinen navnet «Sputnik V». Budskapet var

ikke til å misforstå. Den russiske vaksinen ble solgt inn som en like stor vitenskapelig og teknologisk bragd som verdens første satellitt i 1957 – den sovjetrussiske «Sputnik 1». Denne satellitten ga Sovjetunionen betydelig økt anseelse internasjonalt.

Nasjonal anseelse

Kinesiske og russiske styresmakter tok sjanser da de lanserte sine vaksinekandidater i fjor sommer. I vestlige land ble det uttrykt skepsis mot vaksinene fordi de i liten grad var blitt testet ut på store befolkningsgrupper. I hvert fall for «Sputnik-vaksinens» ved-

kommende synes skepsisen å ha vært ubegrunnet. Men hadde de tidlige kinesiske og russiske vaksinene vist seg å ha dårlig effekt eller hatt farlige bivirkninger, ville det slått tilbake på landene der de er blitt utviklet og produseres. Nå ser vi hvordan blant annet Kina og Russland bruker leveranse av vaksinedoser som verktøy for å bygge vennskaps- og avhengighetsbånd til andre land, som eksempel overfor Hviterussland, Serbia og Sri Lanka. Vaksinekapasitet gir utenrikspolitisk kraft.

Kinesernes og russernes raske innsalg av egne vaksiner illustrerer at behov for nasjonal prestisje og stolthet har vært viktige drivkrefter i forskningskappløpet mot en koronavaksine. Dette er ikke noe nytt. Ønsket om økt nasjonal anseelse har ofte spilt en viktig rolle i myndighetenes engasjement innen forskning og teknologi. Det amerikanske måneprogrammet

«Ønsket om å bruke forskning for nasjonal prestisje synes oftere å være drevet frem av underlegenhet enn av hovmod.»

KRONIKK & DEBATT



Send debattinnlegg og kronikkforslag til
kjetil.brottveit@forskerforum.no.
Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

i 1960-årene er det mest klassiske eksempelet. Men vi ser det samme på en rekke forsknings-områder. Hvorfor er det slik?

Nasjonalstatens rolle

En forklaring er at vitenskap og teknologi helt siden de vitenskapelige og industrielle revolusjonene på 1600- og 1700-tallet har utviklet seg i et gjensidig samspill med den fremvoksende nasjonalstaten. Ikke bare er vitenskap og teknikk blitt mer sentrale problemløserne for staten og det øvrige samfunnet. Forsknings- og utviklingsaktivitet er blitt en viktigere ingrediens i formingen av nasjonens bilde som dynamisk og fremtidsrettet. Forskning og teknologisk utvikling gir nasjonalstaten modernitet i realitet og identitet.

Behovet for nasjonal prestisje og stolthet er også forankret i dypt menneskelige instinkter. Prestisje dreier seg om en persons alminnelige anseelse hos andre, eller mer spesifikt om andres respekt og beundring for denne personens egenskaper og resultater. Stolthet kan betegnes som dyp glede eller tilfredsstillelse over oppnådde resultater, kvaliteter eller besittelser. Dette er viktig å ha med seg, fordi det er personer som utgjør nasjonalstater, og det er personer som tar beslutninger om statlig engasjement i forskning og utvikling.

Fornuftig ressursbruk?

Ønsket om å bruke forskning for nasjonal prestisje synes oftere å være drevet frem av underlegenhet enn av hovmod. Snarere enn å overgå gjelder det å komme opp på samme nivå som andre land, demonstrere likeverdighet. Dette var eksempelvis tilfelle for Indias atomprogram som startet opp like etter at landet var blitt kvitt det britiske koloniherrdømmet i 1947. Dette programmet resulterte i landets

«Vaksinekapasitet gir utenrikspolitisk kraft.»

atomprøvesprengning i 1974. Gjennom denne kjernefysiske testen markerte India overfor omverdenen og egne innbyggere at landet var vitenskapelig og teknologisk på høyde med vestlige land.

Så kan styresmaktene i New Delhi kritiseres for at de brukte – og fortsatt bruker – betydelige ressurser på et prestisjebefengt atomprogram i stedet for å løse landets enorme problemer knyttet til fattigdom og analfabetisme. Men den kritikken rammer også vestlige land. De enorme ressursene USA investerte i måneprogrammet i sekstiårene kunne selvsagt blitt brukt til å bekjempe de betydelige fattigdomsutfordringene landet slet med. Og stod de vitenskapelige og teknologiske gevinstene av måneprogrammet i forhold til de gigantiske ressursene dette programmet nøt godt av? Dette spørsmålet er der fortsatt. De siste årene har vist hvordan betydelige sosiale spenninger har ført til at De forente stater nærmest knaker i sammenføyningene. Da kan man jo spørre om føderale myndigheter i en trang budsjettid bør bruke masse penger på Mars-ferder selv om de er aldri så spektakulære og sikkert bidrar til ny innsikt og teknikk. Særlig fordi det er så åpenbart at disse Mars-ferdene også – og kanskje primært – dreier seg om å hevde USAs ære i rommet.

Fristende å kutte hjørner

Så er det langt fra slik at behov for nasjonal prestisje og stolthet har hatt en negativ effekt på forskning og teknologiutvikling. Snarere tvert imot siden slike behov har bidratt til at

myndighetene har tilgodesett forskning og utvikling med mer ressurser enn hva de ellers ville ha gjort. Og vi får tro og håpe at de fleste forsknings- og teknologisatsinger gir samfunnsmessige gevinster i en eller annen form.

Selv om også kappløpet om å utvikle en koronavaksine har vært drevet frem av behov for å oppnå nasjonal heder og ære, har dette kappløpet bokstavelig talt hatt en mer jordnær forankring enn ulike romprogrammer. Konkurransen om å utvikle en koronavaksine har først og fremst dreid seg om å være den første til å løse en enorm krise som berører hele jordens befolkning. Konkurransen kan være sunt, også nasjonale sådanne. Men når kappløpet blir så heftig og prestisjebetont at land synes villige til å kutte hjørner og løpe en viss medisinsk risiko, da er det grunn til å rope varsko.

Tore Li har skrevet boken *Forskning og teknologi for fedrelandet – Nasjonal prestisje som drivkraft for myndighetenes engasjement i forskning og utvikling* (Kolofon, 2019)

tore.li@online.no

«Frå tid til anna er det likevel nokon som gnålar om
at forskarar må bruka mest all si vakne tid
på forskning for å bli gode nok.»

På jobb kan eg gå på do åleine

I dag er første dag på jobb etter foreldrepermisjon. Ungen byrja i barnehagen i dag, og eg sit framføre datamaskinen igjen. Siste veka har eg vore uroleg. Eg blir alltid det av overgangar. Eg gruar meg til det som skal koma, samstundes som eg er rastlaus og klar for å koma i gang.

Då eg gjekk ut i denne siste runden med permisjon i slutten av januar, hadde eg ikkje særleg lyst til å ha permisjon igjen. Eg var oppslukt i artikkelprosjekt og u-lmodig etter å senda inn søknad om opprykk. Fem veker seinare gjev eg blanke i kva som føregår på jobb. Eg er likegyldig til artiklane og karriereplanen. Eg som alltid har vore så positiv til barnehage, har ikkje det spor lyst til å senda ungen vår på elleve månader dit. Eg vil gjerne halda fram med å gå på tur på dagtid, og elles leika, kosa og pusla litt med husarbeid.

Kvardagen i permisjon er så ulik kvardagen som forskar. Heime er det ingen dødlinj, men likevel går dagen i eitt. Eg ryddar av bordet, men blir avbroten av ungen som prøver å velte ein plante eller klenger seg fast til leggane mine. Eg skiftar bleie og tek meg ein kjapp dusj i same slengen, medan ungen hamrar på dusjveggen.

Heile tida er det så mange ulike oppgåver som ventar, og stort sett alle gjeremål blir avbroten midt i. Merksemda er retta mot ungen sine behov, og kroppen er i fokus: søvn, bæs, tiss, mat, vask, kos og pupp. Men meir enn det slitsame kjem eg til å hugsa dag etter dag ute på tur med ungen i beresele eller pulk. Dessutan er det fantastisk å vera tett på eit lite menneske som oppdagar verda, og likevel frå løna mi som vanleg.

På jobb trer kroppen i bakgrunnen. Eg kan gå heilt og fullt inn i skrivemodus, gløyma tida, gløyma kroppen og berre vera til stades i tankane og teksten. Eg har fast skrivetid frå 0800 til 1000, og blir ikkje avbroten. Dagane driv framover av nye tekst, nye forskingsprosjekt og nye idear. Det er travelt, men samstundes ro i mange av oppgåvene. Ingen klenger på meg, ingen løfter på gensen min for å suga pupp, og eg kan gå på do åleine. Men i tillegg til det som er kjekt, kan det vera stressande, meiningslaust og nedbrytande med fagfellevurderingar og stadig jakt på prosjektpengar.

I det banebrytande filosofiske verket *Det annet kjønn* (1949), skreiv Simone de Beauvoir om korleis kvinners liv var prega av

kropplege behov og repetitive oppgåver. Menn derimot, kunne «leva i anden», orientera seg mot verda og strekka seg utover seg sjølv. På liknande vis har sosiologen Dorothy E. Smith hevda at akademia er prega av menn sin måte å vera i verda på: Norma er å gå heilt og fullt inn i tenkinga, i jobben, i vitskapen, utan å forhalda seg til spriket mellom kropplege behov på heimebane og det å vera eit tenkjande menneske på jobb. Desse skildringane av ulike kvardagar og ulike modus er framleis relevante. Men den kjønna dynamikken har endra seg. I Noreg i dag er permisjon og omsorgsarbeid ein del av livsløpet til dei fleste av oss, både menn og kvinner.

Det er krevjande å skifta modus mellom jobb og permisjon, mellom arbeidsdag og ettermiddag, mellom kvardag og helg. Men samstundes er det også ei gåve å få oppleve desse ulike sidene ved livet, og kjenna på både det lystprega og slitsame ved begge delar.

Frå tid til anna er det likevel nokon som gnålar om at forskarar må bruka mest all si vakne tid på forskning for å bli gode nok. Som om me ikkje har eller burde ha andre ting i livet. Då stenger eg av; eg gidd ikkje høyra på sånt. Realiteten er at alle må ha ein jobb. Dei fleste av oss, både menn og kvinner, får barn. Dei av oss som ikkje får barn, har også folk me er glade i og yter omsorg for. Dei folka må me ta vare på, og så må me ta vare på oss sjølv oppi det heile.



AV HELGA EGGBØ,
seniorforskar ved
Nordlandsforskning

«Fem veker seinare gjev eg blanke i kva
som føregår på jobb. Eg er likegyldig til
artiklane og karriereplanen.»



Gjesteskribentene

skriver sant og subjektivt om forskning.
De faste gjestene er John Peter Collett,
Helga Eggebø, Oddveig Storstad
og Lorenz Khazaleh.



ALDRI ANNA ENN SPRÅK

Den store NTNU-misunninga

NTNU er eit kjent og innarbeidd namn. Kor lang er vegen fram for NMBU og USN?

«NMBU NMBU NMBU NMBU NMBU NMBU NMBU NMBU» Eg har ikkje fått hikke, dette er meldinga Dagsnytt 18-programleiar Sigrd Sollund skreiv på Twitter 21. januar. Rett før hadde det stokka seg då ho skulle runde av dagens sending: «Takk til Øystein Aas, professor ved N...B...N...U – et eller annet sånt.»

Vi har kome fram til tredje del i serien namn på norske høgare utdanningsinstitusjonar. Denne episoden handlar om forkortingar og kjem automatisk om nokre sekund, men fyrst eit samandrag av dei to fyrste delane: Namna har tradisjonelt fylgt eitt av to hovudprinsipp: geografi og profil. Universitetet i Bergen er eit døme på det fyrste, Musikkhøgskulen på det andre. Alle samanslåingane har ført til eit nytt landskap av institusjonar med til dels nye namnetypar. Då Høgskulen i Oslo og Akershus skulle verte universitet, kunne ikkje namnet verte Universitetet i Oslo, men Profesjonsuniversitetet i Oslo (som det ikkje vart) eller Oslomet (som det vart).

Vi har ikkje berre fått nye namn. Dei har gjerne forkortingar, og det reiser spørsmålet om ein skal bruke dei eller fulle namn. I Forskerforum skriv vi namnet ut, med forkortinga i parentes, fyrste gongen det er nemnt i ein artikkel. I resten av saka kan vi då bruke forkortinga. Vi gjer eit unntak for NTNU. Forkortinga er til dei grader innarbeidd og har vakse fram som sjølv namnet på Noregs teknisk-naturvitskaplege universitet.

KRISTIANSEN: Det er ein god praksis å informere lesarane slik. Eg kan òg skjønne at de bruker berre NTNU, liksom vi aldri lenger skriv kva laser* er ei forkorting for. Men med alle samanslåingane og namneendringane dei siste åra treng nok lesarane hjelp med ein del forkortingar ei stund til. Då eg arbeidde ved NHH (Noregs handelshøgskole, *journ.mrk.*), vart merkenamnet diskutert mykje. Ein såg til NTH, som var eit solid, etablert merkenamn. No har eg undersøkt bruken av namneforma NTNU, og det verkar som ei vellykka forkorting: Ho er brukt mykje aleine i tekst.

Det er nok fleire enn Sollund i Dagsnytt 18 som ikkje har lært seg korleis ein forkortar Noregs miljø- og biovitskaplege universitet. Namnet var opphavleg Noregs landbrukshøgskule på Ås (NLH), og i ein periode heitte det Universitetet for miljø- og biovitskap (UMB).

– Korleis fungerer forkortinga NMBU?

KRISTIANSEN: NMBU klarar eg nesten ikkje å seie, med lydar som konkurrerer i munnen. NTNU er lettare.

VÅGE: Det burde vel ikkje ha vore vanskelegare, kanskje grunnen berre er at vi sjeldnare uttalar det? I båd forkortingane har vi tre konsonantar og ein vokal til slutt. Landbrukshøgskulen eller NLH var eit sterkt namn. Det nye namnet er noko langt, men eg forstår at det vart endra i takt med den faglege profilen.

KRISTIANSEN: På nettsida og i strategien deira bruker dei berre forkortinga.

VÅGE: Eg får nyhendebrev frå NMBU, og der står òg berre forkortinga.

– Eg går ut frå at dei langsiktig styrer mot at NMBU skal stå att aleine. Dersom ein skal lykkast med det, må ein vel presse på og bruke forkortinga alt ein kan sjølv?

Aldri anna enn språk er ei spalte om språket i kunnskapssektoren. Vi har fått fast hjelp frå to terminologar, som her uttalar seg som språkmenneske og berre på vegner av seg sjølv.



MARITA KRISTIANSEN er språkforskar ved Universitetet i Bergen og leiar for Språkrådet fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgere utdanning.



OLE KRISTIAN VÅGE er terminolog ved Nasjonalt senter for helsefagleg terminologi i Direktoratet for e-helse.

Kva ord eller spørsmål bør vi ta opp i språkspalta?
Send framlegg til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

*Laser er ei forkorting for Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation, på norsk: lysforsterking ved stimulert emisjon av stråling. *Kjelde: Store norske leksikon*

VÅGE: Ja, men dei gjev eit signal om at dei krev at ein veit kva forkortinga står for, og dette vert ein terskel.

Soga mi om ei tenkt NTNU-misunning held fram med Universitetet i Sørøst-Noreg (USN). Namnet er streit og tradisjonelt ved å gje opp institusjonstype og geografi. USN er eit resultat av samanslåingar mellom høgskulane i Vestfold, Telemark og Buskerud. Eg forstår at det vart for langt å kalle det Universitetet i Vestfold, Telemark og Buskerud, og dessutan har desse fylka òg seinare forsvunne. Ein kostnad med nemninga Sørøst-Noreg er like fullt at ho ikkje er intuitivt plassert. Kva er meir både sør og aust i landet enn Oslo-området der USN altså ikkje held til? Til samanlikning dekkjer Helse sør-aust eit mykje vidare område: frå Agder i sør til Innlandet i nord.

VÅGE: Det er betre å vere noko geografisk upresis enn å kaste korta og innføre meningsstomme merkevarenamn, som til dømes Linnéuniversitetet i Sverige, som eg har nemnt før.

KRISTIANSEN: Namnet gjev iallfall opp omtrentleg kor ein er.

– Sjølv om namnet ser ut som eit forkorta kompromiss, er det nokså langt, og forkortinga USN vert brukt ein del. Kor lang er vegen fram til at det toler å stå aleine?

KRISTIANSEN: Det kan ikkje eg svare på, men namngjeving er meir enn det praktiske. Det psykologiske internt er viktig, som å vere ein del av eit større heile. Det er eit triks å ha ein felles merkelapp som alle kan assosiere seg med, og dette kan vere ei forkorting, som då eg arbeidde ved NHH.

VÅGE: Men bruker ein berre forkortinga, så mistar ein noko på vegen.

Korleis skal Sigrd Sollund og vi andre hugse forkortinga NMBU? Siri Furre har delt eit knep på Twitter:

«Tenk på fuglen 'Enembu', da sitter det. Hilsen en som startet å studere på NLH, tok master v/UMB og doktorgrad v/NMBU. Tilhørte samme institutt hele tiden.»

Epilog: Eg vart nysgjerrig på fuglen enembu. Han fanst ikkje på internett, så til slutt kontakta eg Siri Furre og fekk dette svaret: «Det er ikke en ekte fugl som jeg vet om, dessverre.»

➡ AV KJETIL A. BROTTVEIT

FOTO: NHH / FOTO: MOMENT STUDIO

Vi viser omsorg for samiske kulturminner

Med meldinga om samisk kulturminnevern signaliserer Sametinget et tydelig ansvar for egen forhistorie og historie, skriver Hans Ole Eira.

KULTURMINNEVERN: Sametingets plenumsmøte behandlet i mars Áimmahuššan – melding om samisk kulturminnevern, som viser bredden av Sametingets ansvar innenfor kulturminnevern. Meldingen vil være et viktig og nødvendig redskap i arbeidet med fremtidig forvaltning på feltet.

Samiske kulturminner er spor etter bruk – enten det er spor etter eldre bosetting i fjordbygda, det gamle huset på det åpne tunet, eller de mange sporene etter ferdsel og næringsutøvelse på vidda. For meg som reindriftsutøver er de samiske kulturminnene merkesteiner og påminnelser i landskapet. Hver vår, så lenge jeg kan minnes, har jeg og min familie fulgt reinflokken fra Náhpolvuopmi i Kautokeino til Lákkonjarga ved Altafjorden.

Kulturminner overalt

Flyttevegene er umerka og uten skilt. Her og der er det opptråkka far eller kjørespor, men i lange strekninger er vegen knapt nok synlig



AV HANS OLE EIRA
(Sp), sametingsråd

for det uvante øyet. For reinflokken og for oss som årlig følger denne vegen, er stiene synlige og merke- ne mange. Det er bålplassen der vi alltid stopper for en hvil og en kaffe. Det er teltplassen, det er fjellet de eldre hadde så mange fortellinger om, og som de lærte oss å hilse respektfullt på. Vegen fra vidda til kysten er full av merkesteiner og påminnelser om dem som brukte dette området før oss. De mange ulike landskapene har kvaliteter og egenskaper som har gitt, og som fremdeles gir oss muligheter. Landskapene tar også vare på våre spor for ettertiden, samtidig som de viser oss hvordan forfedrene og formødrene forsto landskapene i sin tid, og hvilke valg de gjorde ut fra det.

Reindrifta er ikke den eneste som har satt spor etter seg. Overalt

i de samiske landskapene finner vi kulturminner. I samiske bygder og grender, fra Elgå i sør til Varanger i nordøst finner vi spor etter samisk bruk og bosetting. Det er sjelden store inngrep eller ruvende byggverk vi finner etter våre forfedre. Sporene er flettet inn sammen med dagens bebyggelse og ulike aktiviteter fra ulike tider. Et beskjedent bolighus, ei god slåtte-eng, et skyteskjul for villreinfangst, en teltring med ildsted, ei nausttuft, ei stø eller et stabbur. Dette er alle minner etter folk som med kunnskap, nøysomhet og omtanke har forvaltet de ressursene naturen og landskapene har gitt.

Ansvar for egen historie

Melding om samisk kulturminnevern, Áimmahuššan, drøfter mange ulike tema, som behov for ytterligere registrering av samiske kulturminner, digitalisering og samordning av allerede innsamla kulturminnekunnskap, styrking av samisk bygnings- og fartøyvern,

framtidig arbeid med samiske heligsteder, forvaltning av samisk gravmateriale og samarbeid og rolleavklaring mellom ulike forvaltningsnivå. Med denne meldinga signaliserer Sametinget et tydelig ansvar for egen forhistorie og historie. Vi viser omsorg for kulturminnene og landskapene de er en del av, og peker ut ei klar retning for hvordan denne kulturarven skal forvaltes framover. Sametinget ønsker å styrke samarbeidet og kontakten med lokalsamfunn for å sikre ivaretagelse av kulturminner og kunnskap om tradisjonell landskapsbruk. Meldinga gir oss rammer for å utarbeide retningslinjer og konkrete verktøy for en forutsigbar, målrettet og enhetlig kulturminneforvaltning. Ved å følge opp meldinga tar vi ansvar for at den samiske kulturarven skal kunne videreføres til neste generasjon. Og det er nettopp det det samiske ordet áimmahuššan betyr: å ta vare på, vise omsorg for og å bry seg om.

«Overalt i de samiske landskapene finner vi kulturminner. I samiske bygder og grender, fra Elgå i sør til Varanger i nordøst finner vi spor etter samisk bruk og bosetting.»

Joda, vi trenger tidsskriftene

Tore Nilssen slår et slag for de vitenskapelige tidsskriftene. «Gode tidsskrifter driver først og fremst kvalitetskontroll», skriver han.

PUBLISERING: «Trenger vi egentlig tidsskriftene?» spør Forskerforum i nr. 3/2021 og har intervjuet fysikkprofessor Are Raklev ved Universitetet i Oslo, som sier at tidsskriftene er på vei ut, og at han selv nesten kun leser preprints og nesten ikke tidsskriftsartikler.

Jeg hører selv til et fag – samfunnsøkonomi – som har levd med preprints i over femti år, eller working papers, som vi kaller dem. Men de har likevel aldri klart å fjerne behovet for gode tidsskrifter.

I gode tidsskrifter teller kvalitet

Gode tidsskrifter driver først og fremst kvalitetskontroll. Drevet av gode redaktører med hjelp fra ansvarsbevisste fagfeller sørger de for at unge forskere får seg gode jobber, uavhengig av hvem de har som veiledere, og uavhengig av hvilke universiteter de har doktorgradene sine fra – for i et godt tidsskrift er det forskningsarbeidets kvalitet som teller. I flommen av forskning som



AV TORE NILSSEN,
forskningsdekan
ved SV-fakultetet,
Universitetet i Oslo

vi overstrømmes av – der mye er middelmådig til dårlig – gjør gode tidsskrifter en stor innsats i å skille den beste forskningen fra resten, slik at vi etablerte forskere, om vi ønsker, får lese gode forskningsarbeider fra andre forskere enn dem vi allerede kjenner til.

Diamant åpen tilgang

Trusselen for de gode tidsskriftene er dog først og fremst ikke Are Raklev og hans likesinnede, som har sluttet å lese i dem, for disse tidsskriftene klarer fint å leve i en verden full av preprints. Trusselen er fra krefter som ønsker at topp-tidsskriftene skal akseptere så store andeler av innsendte manuskripter at det ikke er mulig å holde oppe kvaliteten. Skjer det, er jeg enig i at

vi ikke trenger tidsskriftene.

For tiden er det et stort press for å finansiere tidsskriftene ved at forfatterne av de publiserte artiklene betaler for publiseringen. Dette kommer til å bli redningen for en haug med tidsskrifter vi ikke trenger, verken Raklev eller jeg. Dette er tidsskrifter som ikke bryr seg om kvaliteten på forskningen de publiserer, så lenge forfatterne betaler for seg.

De gode tidsskriftene driver kvalitetskontroll. Men de kommer til å dø hvis ikke noe gjøres. En løsning som kan redde disse tidsskriftene, er å få dem over i såkalt diamant åpen tilgang, der verken leserne eller forfatterne betaler.

Navigering i flommen

Vi trenger ikke profit-jagende forlag i den akademiske tidsskriftsbransjen. Men vi trenger de gode tidsskriftene. Verdens forskningsfinansierende myndigheter sitter på nøkkelen. I stedet for å presse oss forskere til å betale for å publi-

sert forskningen vår, må de sette seg sammen og finne ut hvordan de skal gjøre kvalitetstidsskriftene bærekraftige. Disse tidsskriftene trengs for å sikre kvalitet i forskningen – de sikrer at den beste forskningen blir lest og utnyttet videre av andre forskere, og de sikrer at de beste hodene rekrutteres til de gode forskerjobbene.

Overlever ikke disse tidsskriftene, står vi først igjen med bare dårlige tidsskrifter og deretter like gjerne med ingen tidsskrifter – for dårlige tidsskrifter trenger vi ikke. I en verden der krisene etter hvert står i kø – enten det er pandemi, klima eller det som måtte komme fremover – er etterspørselen etter kloke løsninger på problemene stor. Men uten kvalitetstidsskriftene mangler vi et viktig virkemiddel for å navigere i den store flommen av forskningsresultater av ulik kvalitet og dermed for å skille ut den kunnskapen samfunnet har bruk for.



NOMINASJONSUTLYSNING NILS KLIM-PRISEN 2022

Nils Klim-prisen tildeles forskere under 35 år fra Norden som har utmerket seg ved særlig betydningsfullt vitenskapelig arbeid innenfor fagområdene humaniora, samfunnsvitenskap, juss eller teologi. Prisen har en verdi på 500 000 norske kroner.

Vitenskapelig ansatte ved universiteter, akademier og andre forskningsinstitusjoner kan nominere kandidater.

Nominasjonsfrist: 15. juni, 2021

Les mer: holbergprisen.no



Foto: Veikko Somerpuro

NILS KLIM-PRISVINNER 2021 DARIA GRITSENKO

Nils Klim-prisen for 2021 tildeles finsk-russiske Daria Gritsenko, for hennes betydelige forskningsbidrag i krysningsfeltet mellom statsvitenskap, miljøstudier og digital humaniora.



«Arne Lervik og Sigrun Holdhus med hevet geologhammer ved vannkant»

Overskrifta er lånt frå arkivteksten til eigaren av biletet, Museum for universitets- og vitenskapshistorie ved Universitetet i Oslo. Biletet er teke i 1966 ved Sognefjorden då geologistudentar ved Universitetet i Oslo var på ekskursjon på Vestlandet. Fleire opplysningar finst det ikkje i arkivet.

Via andre kjelder er det mogeleg å slå fast at både dei avbilette vart geologar. Arne Lervik arbeidde seinare i Oljedirektoratet og for Statoil, medan Sigrun Holdhus flytta til Skottland og iallfall har vore tilknytt University of Dundee.

Men kva kan måle seg med ein heva geologhammar i ungdomens vår?

Foto: Myrland / Museum for universitets- og vitenskapshistorie ved Universitetet i Oslo

Kvinner har gjort mest merarbeid under koronapandemien

– **Presset på** de vitenskapelig ansatte og tidsklemma, kombinert med pandemien, ser ut til å bety et tilbakeslag for likestillingen i akademia, sier Guro Elisabeth Lind. Hun mener vi må ta arbeidspresset på alvor og skjerme de ansattes fritid.

Forskerforbundets undersøkelse blant ansatte ved universiteter og høyskoler om konsekvenser av koronapandemien, som ble gjennomført høsten 2020, viser at kvinner har gjort mest merarbeid under koronapandemien, samtidig som de er mer negative til å arbeide ut over normalarbeidsdagen.



Koronapandemien har rammet alle, og presset på de vitenskapelig ansatte er stort selv i normale tider. Koronaundersøkelsen vi gjennomførte tyder imidlertid på at kvinnelige forskere og undervisere har brukt mer tid enn mannlige kolleger på merarbeid under pandemien.

Lanserer ny modell for postdoktorordningen

Forskerforbundet og Akademiet for yngre forskere har sammen lagt fram et forslag til en ny modell for postdoktorordningen. Målet er tryggere og mer attraktive karriereveier for de unge forskerne.

Problemet i dag er at postdoktorordningen brukes som en anledning til å fylle løpende behov med midlertidig prosjektarbeidskraft. Dermed har bruken av ordningen eksplodert. Men det var ikke slik postdoktorordningen var ment, sier Forskerforbundets leder Guro Lind. I loven er nemlig ordningen definert som en «kvalifisering for vitenskapelig toppstilling».

– Meningen er at postdoktoren i sitt åre-mål skal få kvalifisering innen forskning og

undervisning, og at det skal legges en plan for dette. Derfor foreslår vi at forskriften tydeliggjør disse kravene, og institusjonenes ansvar for å følge dem opp, sier Lind.

Rett opp skjevhetene etter lønnsoppgjøret i fjor

– **Det er** et unisont krav fra våre medlemsforbund at de med høyere utdanning i offentlig sektor må få en klar og tydelig reallønnsvekst i år, sier Unio-leder Ragnhild Lied. Unio mener at arbeidsgiverne må på banen for å rette opp skjevhetene fra lønnsoppgjøret i fjor.

Arbeidsgivere i stat, kommuner og helseforetak har et spesielt ansvar for rekruttering og lønnsnivå for sine ansatte. Flere av Unios yrkesgrupper har lavt lønnsnivå og store lønnsmessige etterslep. Dette må rettes opp innenfor en fleksibel praktisering av frontfagsmodellen.

– Unio forventer at årets tariffoppgjør må gi lønnsmessig uttelling for våre grupper, som lojalt har holdt seg innenfor frontfagsramma i 2020 mens andre tok ut mer. Det er nødvendig for at ansatte i offentlig sektor skal slutte opp om frontfagsmodellen, slår Unio-lederen fast.

Ensidig moderasjon er uaktuell

Industribedriftene i privat sektor krevde et moderat lønnsoppgjør i fjor, men resultatene viser at det bare var ansatte i offentlig sektor som holdt seg til rammen. Dette må få konsekvenser for årets lønnsoppgjør, mener forhandlingslederne i Unio.

I en kronikk i Dagbladet kommenterer de tallene som kom fram i den foreløpige rapporten til Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) som viste at industrien brøt lønnsrammen den selv la, mens offentlig sektor holdt seg til den. Dette provoserer.

– Noen tror at frontfagsmodellen ensidig skal sikre de konkurranseutsatte næringene i privat sektor. Dette målet er viktig, men ordningen skal også sikre likeverdig lønn og likeverdige muligheter for rekruttering til både offentlig og privat sektor, skriver Unio-lederne.

Tillitsvalgtåret 2021

I hele 2021 feirer vi våre tillitsvalgte med en egen kampanje. På nettsiden tillitsvalgtaret.forskerforbundet.no kan du lese mer om vår tillitsvalgtoppplæring, bli kjent med våre dyktige tillitsvalgte, og finne ut hva som skal til for å bli en av dem.

Tillitsvalgte kommer i alle fasonger og størrelser. Noen har drømt om å lede forhandling hele livet. Noen har gjort nøye avveininger av fordelene og ulempene med vervet. Andre blir kastet inn i rollen og må plutselig lære seg alt på en gang.

Hvilken type tillitsvalgt er du? Solidaritetskrigeren eller CV-byggeren, den organiserte, plikt mennesket eller nettverksbyggeren? Uansett hvilken type du er, er det en ting som er sikkert: Mangfoldet blant de tillitsvalgte er noe av det som gjør arbeidslivet vårt til et av de beste i verden.



Boligstart til 1,25 % rente hos Nordea Direct

Din største utgift kan bli din beste fordel. Medlemskapet gir deg tilgang til et av landets beste banktilbud – da sparer du penger



ikke bare i dag, men også over tid. Er du medlem av et Unio-forbund får du

nemlig et av landets beste banktilbud – og bankens laveste rente på lån til første bolig, til 1,25 % nom. rente! Dette er gode nyheter for deg som:

- skal kjøpe din første bolig, uansett alder
- har førstehjemslånet i en annen bank og ønsker å flytte det til Nordea Direct

De gode medlemsfordelene gjelder ikke bare for de unge – alle medlemmer får medlemsrente. Les mer om de ulike lånene på nordeadirect.no.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet er landets** største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet har nærmere** 24 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannende.
- **Forskerforbundet arbeider for** høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Tillitsvalgtoppplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Vi vil også i tida fremover dekke tillitsvalgtoppplæringen gjennom webinar. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker



@forskerforbund

Nytt faktaark om hjemmekontor



Hjemmekontor er den nye hverdagen. Et nytt faktaark gir råd til tillitsvalgte i arbeidet for et godt arbeidsmiljø. – Inngå skriftlige avtaler med arbeidsgiver, anbefaler advokat Hildur Nilssen.

Forskerforbundet får mange henvendelser om hvilke regler som gjelder for tilrettelegging av hjemmekontor. Nå har arbeidslivsavdelingen utarbeidet et faktaark til nytte for tillitsvalgte som vil oppdatere seg på regelverket, og få gode argumenter i møtet med arbeidsgiver.

– Stadig flere ansatte har blitt henvist til hjemmekontor under pandemien. I utgangspunktet var det en midlertidig ordning som kunne ilegges innenfor rammene av arbeidsgivers styringsrett som et smittevernstiltak. Nå har ordningen vart så lenge at den anses å være fast. Det innebærer at bestemmelsene i forskriften om hjemmekontor må legges til grunn, forteller advokat Hildur Nilssen (bildet) i Forskerforbundets juridiske seksjon.

Forskriften det er snakk om er «Forskrift om arbeid om utføres i arbeidstakers hjem». Nilssen anbefaler tillitsvalgte å sette seg inn i bestemmelsene, som blir viktige i arbeidet for et godt arbeidsmiljø for kunnskapsarbeidere i tiden framover.

– Vi anbefaler at det inngås skriftlige avtaler mellom arbeidsgiver og de ansatte i tråd med forskriften, slik at arbeidshverdagen blir forutsigbar og rettighetene er tydelige. Avtalen må regulere omfanget av ordningen, klargjøre arbeidstiden, varigheten av hjemmekontorordningen og om den skal være fast eller midlertidig, understreker Nilssen.

Hun er opptatt av at avtaler om fast hjemmekontor må følges opp med tiltak som sikrer et forsvarlig arbeidsmiljø.

– Mens kontorarbeidsplassen er tilrettelagt for lange arbeidsdager, har de færreste det samme utstyret tilgjengelig hjemme. Det er arbeidsgiver som har det overordnede ansvaret for at de ansatte har et forsvarlig arbeidsmiljø og skal ivareta det så langt det er praktisk mulig. Det innebærer at det systematiske HMS-arbeidet i virksomheten også skal omfatte ansatte som må arbeide hjemme. Ansvaret for å beskytte mot belastningsskader gjelder også på hjemmekontor, sier Nilssen.

Et forsvarlig arbeidsmiljø er mer enn tilrettelegging av arbeidsutstyr. Arbeidsgiver skal også ivareta det psykososiale arbeidsmiljøet.

– Det er viktig at arbeidsgiver vurderer hvordan risikofaktorer som psykiske utfordringer, alvorlige bekymringer, utfordringer med rus eller andre forhold kan fanges opp. Det bør utarbeides rutiner for oppfølging og samarbeid mellom den ansatte og leder. Det sosiale aspektet kan ivaretas ved at arbeidsgiver legger til rette for samhandling og kommunikasjon mellom kolleger. I tillegg håper jeg vi som kolleger tenker gjennom hvordan vi kan bidra. Kanskje kan lokallaget bidra som en sosial og faglig møteplass, avslutter Nilssen.

Faktaarket kan leses på Forskerforbundets hjemmesider.

Godteposer og moderasjon

– Vi kan ikke ta sjansen på at frontfagene åpner godteposen, sånn at alle kan komme og forsyne seg.

Det var budskapet fra Stein Lier-Hansen, leder av Norsk Industri, ved inngangen til det utsatte hovedoppgjøret i juni i fjor.

– Vi trenger egentlig å forhandle lønnen ned, fortsatte han.

To uker senere var Lier-Hansen nok en gang ute for å belære norske arbeidstakere.

– Det er først og fremst privat sektor som har tatt støtten under koronapandemien. Noen har sågar fått lov til å jobbe hjemme i en så stor grad at de har rukket å pusse opp både hus og hytter. Vi har jo nesten gått tom for trykkimpregnerte terrassebord.

Slik ser altså virkeligheten ut fra terrassen på Næringslivets Hus. Men dette er langt fra virkeligheten på universiteter og høyskoler, sykehus, forskningsinstitutter, arkiv, bibliotek og museer.

Den faktiske virkelighetsbeskrivelsen

Forskerforbundets medlemmer har ikke brukt fjoråret på å bygge terrasser. De har kastet seg rundt for å sikre studenter et forsvarlig studietilbud, gjort alt de kan for å sikre befolkningen tilgang til museer, arkiver og biblioteker på nye måter, tatt imot permitteringsvarsler på hardt pressede forskningsinstitutter og deltatt i dugnaden på norske sykehus. Koronaundersøkelser viser at våre medlemmer har jobbet langt utover normalarbeidsdagen, uten å bli kompensert. De har strukket seg langt og lenger enn langt for å hjelpe samfunnet gjennom pandemien. Og de har attpåtil vist moderasjon. De siste tallene fra Teknisk beregningsutvalg (TBU) viser at lønnsveksten i staten i fjor var på 1,8 prosent, og 1,75 i helseforetakene. Industribedriftene i NHO, derimot, hadde en lønnsvekst på 2,25 prosent, varehandelen på 3,5. Langt over prisveksten, og enda lenger over frontfaget på 1,7 prosent som legger rammen for alle.

Disse tallene hindret likevel ikke NHO-sjef Ole Erik Almlid i å nylig gå ut med et krav om at yrkene i offentlig sektor bør få reallønnsnedgang i vårens lønnsoppgjør.

Slik bidrar han til å svekke tilliten til, og oppslutningen om, frontfagsmodellen.

Frontfagsmodellen

Noen tror at frontfagsmodellen ensidig skal sikre de konkurranseutsatte næringene i privat sektor. Dette målet er viktig, men like viktig er det at ordningen skal sikre likeverdig lønn og likeverdige muligheter for rekruttering til både offentlig og privat sektor. Faktisk så er det slik at ingen av disse sektorene kan eksistere uavhengig av den andre. Et konkurransedyktig næringsliv er helt avhengig av at offentlig sektor har god kapasitet og gode tjenester. Offentlig sektor er på sin side avhengig av at det finnes et næringsliv som bidrar til økonomi, varer og tjenester. Under pandemien har vi sett denne avhengigheten tydeligere enn noen gang.

Offentlig sektor gir verdiskaping

Verdiskapingen i offentlig sektor er like avgjørende for et velfungerende samfunn som verdiskapingen i det private. Å sette likhetstegn



AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Året vi har bak oss, har vist hvor avhengig samfunnet er av utdanningsyrkene i offentlig sektor.»

mellom verdiskaping og inntekter i privat sektor blir meningsløst i et samfunnsperspektiv.

Det kan ikke være slik at du skaper verdier hvis du selger et produkt i varehandelen, men ikke hvis du gjennom grunnforskning legger grunnlaget for framtidens produksjon. Industrien er for eksempel helt avhengig av forskning – ikke minst legemiddelindustrien. En stor amerikansk studie fra 2018 viste at åtte av ti av de «mest skjellsettende» legemidlene i USA mellom 1985 og 2009 kom fra grunnforskning. Hvis noen skulle være i tvil: Forskerforbundets medlemmer skaper verdier. Året vi har bak oss, har vist hvor avhengig samfunnet er av utdanningsyrkene i offentlig sektor. Hvilken krise som møter oss neste gang, vet vi ikke. Men vi vet at sterke offentlige tjenester med høyt kompetente ansatte vil være helt avgjørende da også. Vårens lønnsoppgjør må anerkjenne den viktige jobben disse ansatte gjør. Både den ekstraordinære innsatsen som er lagt ned under pandemien, og den innsatsen som skal legges ned i framtiden. En ting er sikkert: I vårens oppgjør er ensidig moderasjon helt uaktuelt. Vi skal ha vår del av godteposen.

forsikring - trygghet for deg og dine

Bruker du medlemsfordelene dine?

Ikke la uforutsette hendelser
ødelegge økonomien din - snakk
med en rådgiver i dag!



Dan-Morgan



Elisabeth



Ilyas



Anders



Jørgen



Tanja

